
Prof. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc. (24. ledna 1951 – 20. září 2012)

Vážení čtenáři Časopisu Společnosti přátel starožitností, dostává se Vám do rukou dvojčíslo tři a čtyři 120. ročníku našeho Časopisu. Je celé věnováno památce prof. PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc., jenž nás zcela neočekávaně a předčasně, ve věku nedožitých 62 let, navždy opustil 20. září roku 2012.

Představovat jeho osobu a mimořádné dílo, které po sobě zanechal, není zajisté na stránkách našeho Časopisu nutné. Byl dlouholetým starostou našeho sdružení, předsedou redakční rady a vedoucím redaktorem Časopisu Společnosti přátel starožitností, neopakovatelným průvodcem na našich každoročních výletech či vycházkách i brilantním řečníkem, jehož přednáškám pro členy v Muzeu hlavního města Prahy jsme naslouchali s obdivem. Bez jeho charismatické osoby, fenomenálních znalostí, krásné veleslavínské češtiny, obdivuhodného nasazení a nadšení, s nímž táhl naše sdružení do dalších let jeho přebohaté historie, si dokážeme další existenci Společnosti přátel starožitností i jejího Časopisu velmi obtížně představit. Avšak sám Tomáš Durdík říkal: „*Něco co existuje více než sto let, přece není možno pro vlastní pohodlí hodit za hlavu a nechat padnout.*“ Tento výrok jsme si jako členové výboru Společnosti i jako členové redakční rady Časopisu vzali jednomyslně k srdci.

Dvojčíslo, které držíte v ruce, jsme se rozhodli celé věnovat památce našeho předčasně zesnulého starosty. Oficiálních nekrologů a standardních shrnutí jeho mimořádných badatelských výsledků, vědeckých hodností či přehledů publikačních aktivit jsme si měli možnost do této doby přečíst v různých periodikách, odborném tisku i médiích nepřeherné množství a dalších se nepochybně ještě v nastávajícím čase dočkáme. Chtěli jsme zvolit pokud možno jiný přístup a přiblížit Tomáše Durdíka formou krátkých vzpomínek jeho přátel, kamarádů a spolupracovníků, často velmi osobního rázu, doplněných zajímavou fotografickou dokumentací, která by se jinak jen stěží dostala na stránky odborného periodika. Přestože termín odevzdání příspěvků byl vysloveně šibeniční, sešlo se nám jedenačtyřicet krátkých vzpomínek a několik desítek fotografií, které plasticky líčí Tomáše Durdíka nejen jako uznávaného vědce a pedagoga, ale také jako člověka mimořádných lidských kvalit, který nenásilnou a přirozenou formou a autoritou ovlivňoval zástupy studentů, mladších kolegů, vrstevníků i příslušníků starších generací. Jak uvidíme z publikovaných příspěvků, dělo se tak nejen napříč věkovými hranicemi, ale především na neuvěřitelně široké platformě geografické i sociální. Do zaslaných příspěvků jsme nijak zásadně nezasahovali a seřadili je abecedně podle příjmení autorů, jelikož jsme žádný jiný způsob neshledali smysluplnějším.

Všem přispěvatelům bychom chtěli poděkovat za ochotu podílet se na této, doufejme přitažlivé vzpomínce a poděkovat se sluší i těm, kteří odmítli, protože by pro ně psaní bylo pouze sypaním soli do otevřených ran, či protože přesně nevěděli, jak nelehké téma uchopit. Zároveň se omlouváme všem, na které jsme při rozesílání našich žádostí o příspěvek zapomněli. Již nyní se nám sešlo několik dalších příspěvků, které bychom rádi otiskli

Pod Týřovem v roce 1983. Archiv V. Kašpara.

v následujících číslech a redakce samozřejmě podobné texty uvítá. Vedle stručných a krásných osobních vzpomínek je druhá polovina dvojčísla věnována standardním článkům a příspěvkům, na něž jsme v periodiku naší Společnosti zvyklí, avšak všechny jsou tentokrát zaměřeny na problematiku opevněných sídel.

A proč právě dvojčíslí? Původní záměr naplnit číslo Časopisu obvyklého rozsahu články s hradní tematikou, které by doplnily krátké osobní vzpomínky, vzal velmi brzy za své. Ze záplavy zasláných příspěvků bylo zřejmé, že získaný materiál nebude možno otisknout v jednom čísle. Z tohoto důvodu dostáváte do ruky dvojčíslí, které snad bude důstojnou vzpomínkou na našeho kamaráda, přítele a spolupracovníka, prof. PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc. Čest jeho památce.

redakční rada a výbor SPS

V Českém rozhlasu. Převzato z <http://www.radio.cz/>

◆ Bylo to tuším v červenci 1982. Jako správný student archeologie jsem projížděla výzkumy toho léta existující, abych se na nich pokusila něco pochytit, podle možností jsem kopala, týden, dva. Když jsem šlapala obtížena vším potřebným na přežití podél řeky Berounky ze Skryjí směrem k Týřovu, který obhospodařoval – jak jinak – Tomáš Durdík, netušila jsem ještě, že hrad, ač je již rozvalinou, chystá se být místem krutého střetnutí křížáků a husitů. Už opravdu nevím, kde ta myšlenka vznikla, ale na dva nesmiřitelné tábory se všichni brigádníci rozdělili prakticky hned, kupodivu o účast ve vojsku křížáků byl zájem mnohem větší (zcela v rozporu s tradicemi naší lidovědemokratické armády té doby). Aby bylo nějaké bojování smysluplné, tak jsme část osazenstva do husitů tvrdě natlačili. Skutečný vládce hradu se tvářil jako neutrální, ale my jsme dobře věděli, že lehce nadrůže křížákům.

Litý boj se záhy rozhořel. Všechny toaletní papír (a že ho tehdy nebylo možné jen tak vyměnit) byl pomalován kalichy, pravidelně byl tedy tento symbol znectíván. Na protest se celé husitské vojsko sešikovalo a vystrčilo na nás holé p....., přizdobené kříži. Lahve s doneseným, obávám se, že ovocným vínem byly přemalovány, a tak se pil Sudoměřický bahňák a Vítkovský řemdiň; následky byly zničující. Práce plynula v drobných šarvátkách, ale myslím zcela ke spokojenosti nejvyššího, takže často opakoval, že obr má lidi rád, zvláště prsíčka si pochvaluje.

Oběma táborům bylo záhy jasné, že drobnými údery se válka nevyhrává, ale je třeba rozhodnější akce. A tehdy nás to napadlo. Jeden z předních husitů měl na protějším břehu zaparkovanou motorku. No, mít ji tam dneska, nebylo co řešit, protože by mu ji dávno někdo ukradl. A tak jsme se rozhodli vytrazit se ve větším počtu za noční tmy, motorku mu přenést přes řeku a vystavit na hradě, samozřejmě omotanou vítěznými kříži. Bylo třeba zorganizovat vše nenápadně, aby nepřátelské vojsko nepostřehlo přeskupování sil

Hospoda na hradě Týřově v roce 1982. Archiv J. Horáka.

a nezasáhlo. Jeden náš bojovník se začal hroutit již po večeři a předstíral, že je stížen takovým průjmem, že jeho dlouhodobé pobyty na latríně jsou samozřejmostí. Další dva nahrávali hovory v sondě přes den na magneták, a pak je pustili ve svém stanu, aby vypadal obydleně. A já jsem se vydala s další oporou křížáckého týmu na rande. Celý plán byl opravdu ďábelský, zvlášť ten noční přechod přes řeku s motorkou. Značně vyčerpání (copak já, já jsem jen vypomáhala a hlídala oblečení před případným nájezdem) jsme se dostali pod hrad. A ještě cesta nahoru! Když jsme motorku přivazovali u vstupu na hrad, všichni byli totálně servaní, špinaví, zpocení. Můj partner na „rande“ otřel pot z čela a pronesl památnou větu: „Uff, to byl ale rajc, takovou schůzku jsem ještě nezažil...“ a všichni lehli, marně tlumíce smích.

Bitvu jsme tím definitivně rozhodli, husité byli potupeni a již společně jsme začali nacvičovat vystoupení na punkový koncert. Hoši si od nás nechali propíchnout uši spínacími špendlíky. To už je ale úplně jiná kapitola, koncert opravdu proběhl, byl úžasný a náš šéf nejvyšší, Tomáš, v celé své velikosti se všim svým hudebním sluchem, na něm vystupoval jako zpěvák a hlavní opora vystoupení.

Atmosféra, kterou kolem sebe dokázal vytvořit, byla úžasná, a tak nikdo ani nevnímal, že je hnusně, teplo nebo zima, málo jídla, hodně práce, a docela tvrdé, a ještě se přitom spoustu naučil. Tímto ti, Tomáši, děkuju za krásné dny, spoustu poučení, za ochotu kdykoliv později přijet (zvlášť na hrad Potštejn, Lanšperk...), poradit, probrat a vůbec za všechno, co jsme se naučili.

Martina Beková

Na bavorském hradě Gössweinstein v roce 2007. Foto P. Bolína.

Pod hradem Angerbachem v roce 2004. Archiv V. Kašpara.

Tomáš Durdík a jeho působení v pražském Archeologickém ústavu. Fakta, bilance v číslech a trocha zamyšlení

O nečekaném odchodu jedné z nepřehlédnutelných osobností české i evropské archeologie středověku již bylo napsáno mnohé a je nesmírně obtížné najít slova ještě nevyřčená a témata v souvislosti se smutnou událostí září 2012 ještě neuchopená.

Pokusím se proto o bilanci některých z nesčetného množství činností, kterým se Tomáš Durdík po dobu svého odborného působení s obrovským nasazením věnoval, poněkud z jiného pohledu – především na základě výpovědi čísel a dalších konkrétních údajů, ilustrujících jeho působení v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Jen těžko lze uvěřit, že se tyto aktivity mohly vtěsnat do jednoho, navíc předčasně uhaslého lidského života.

Obr. 1. S Josefem Mackem při povrchovém průzkumu lokality Stará Dubá. Foto I. Boháčová (1977).

Za oficiální počátek Tomášovy odborné kariéry lze snad považovat rok 1971, kdy byl přijat do někdejšího Archeologického ústavu ČSAV. Výpisy ze základní evidence archeologické činnosti na území Čech (ADC ARÚP) ale ukazují, že prvá hlášení Tomáše Durdíka o jeho vlastních archeologických aktivitách a nálezech se objevují již v první polovině 60. let, tj. v době, kdy ještě ani neopustil lavice základní školy (Praha 6, Dejvice 1962, 1964, Vyžlovka, okr. Kolín 1965, Líšná u Zbiroha 1965). Záhy poté, co vstoupil na půdu Archeologického ústavu, započal práci nad svým celoživotním tématem – již v roce 1973 byly zahájeny pod jeho vedením oba badatelské výzkumy na hradech Křivoklátě a Týřově. S většími či menšími přestávkami věnoval terénnímu výzkumu na těchto prvořadých středověkých lokalitách celou řadu desetiletí (poslední záznam ADC ke Křivoklátu je z roku 2007, k Týřovu z roku 2006).

Tomáš Durdík za více než 40 let svého působení v Archeologickém ústavu vedl nebo se podílel na vedení více než 1700 akcí všeho druhu, od nedestruktivních, někdy i jen vizuálních průzkumů, o nichž nepřetržitě referoval, až po rozsáhlé destruktivní, mnohasezónní výzkumy lokalit vztahujících se k tématům kastellologie, jimž se s obrovským zaujetím věnoval, ať již míra jejich dochování byla jakákoliv. To, že jednou nastane čas terénní výzkum přenechat jiným, si nechtěl a snad ani neuměl představit.

Nelze nepřipomenout alespoň některé z kolegů, o jejichž spolupráci se při terénním výzkumu opíral. Z těch dříve narozených uveďme např. A. Hejnu (Klášter Hradiště 1984), Tomášovo zapojení do výzkumu Pražského hradu hned v roce 1971 se samozřejmě neobešlo bez spolupráce se Z. Smetánkou, tehdy novým (od roku 1970) vedoucím oddělení historické, posléze středověké archeologie, v jehož rámci Tomáš působil. Z. Smetánku jako přímého účastníka Tomášovy činnosti však záhy nejdříve v prostoru Pražského hradu (1974–1976) a později i mimo něj vystřídal jeho vrstevník P. Chotěbor, mimo Prahu pak řada dalších, mj. M. Pertl, A. Beneš, P. Bolina, P. Braun, J. Brychová, M. Cejpková, F. Gabriel, J. Sakařová, R. Kamenická, B. Štauber, T. Velímský, J. Varhaník, Z. Procházka, P. Břicháček a také V. Špidla (Dobrá Voda 1982). Výčet kolegů nejmladší generace, jimž

mnohým byl Tomáš Durdík učitelem, záměrně neuvádím, neboť bych jistě mnohé, a možná právě ty nejbližší, mohla nechtěně opomenout. Nelze však nezmínit nepřehlédnutelnou, systematickou, dlouhodobou a všestrannou spolupráci mezi Tomášem a Vojtěchem Kašparem, jejíž vyústění v maximální snahu zabezpečit další „život“ či pokračování Tomášova díla můžeme zřetelně pozorovat i dnes. Samozřejmě, že seznam lidí, s nimiž se o své poznatky z terénu Tomáš Durdík podílel a z jejichž zkušeností čerpal, by mohl být mnohonásobně širší. Je však otázkou, do jaké míry by takový přehled byl objektivní. Někde jistě i doklady četných kontaktů chybí či spočívají v osobních archivech. Jeden z takových možná pozapomenutých příkladů si však dovoluji připomenout, a to zejména proto, že jde patrně o jeden z mála zachycených okamžiků Tomášovy spolupráce s osobností, jejíž působení v rámci archeologie středověku v 70. letech mělo sice objektivní důvody, ale bylo víceméně náhodné – a přesto i oboustranně obohacující (*obr. 1*).

Při své terénní činnosti dokázal Tomáš Durdík obsáhnout 47 okresů v rámci Čech, od příhraničních oblastí na západě až po českomoravské pomezí. Nejčetnější byly jeho aktivity ve středních Čechách (okr. Beroun 117 akcí, Benešov 112 akcí, Rakovník 191 akcí), v Praze a jejím okolí, dále na Plzeňsku a Rokycansku (154 akcí), Domažlicku (60 akcí), Klatovsku (59 akcí) a Jindřichohradecku (61 akcí).

Jeho aktivita v této sféře byla natolik rozsáhlá, že vyčlenit a vyčíslit jednotlivé kategorie výzkumu, zařaditelného do kategorie výzkumu destruktivního a zejména vymezit reálný rozsah většiny z nich, nejsme dnes schopni. A je třeba konstatovat i další skutečnost, jakkoliv je pro nás nutně závažným a neopomenutelným mementem: stejně tak nelze vyjádřit objem primární terénní dokumentace a zejména masy archeologických, často zcela unikátních nálezů hmotné kultury středověku, které se zpracování od svého autora a objevitele nedočkaly.

Pokračujeme však v bilanci dalších oblastí, v nich Tomáš Durdík zanechal nesmazatelnou stopu. Obdivuhodné bylo i jeho nasazení v organizaci odborného života. Jen v posledních pěti letech uspořádal či spolupřipřádal celou řadu konferencí, včetně zahraničních: *Castrum Bene* (2007 Sibiu; 2009 Mátrafüred; 2011 Ljubljana), *Dějiny staveb* (Nečtiny 2007, 2008, 2009, 2010, 2011).

Vedle obecně známé editorské činnosti, zabezpečující v rámci publikačních výstupů Archeologického ústavu řadu *Castellologica bohemica* a mimo ně vycházení *Časopisu Společnosti přátel starožitností* (připomeňme, že v roce 2012 jde již o jeho 120. ročník), působil v redakčních radách *Zpráv památkové péče* a *Sborníku muzea B. Horáka v Rokycanech*. Ještě významnější však byla jeho účast v řadě rad, výborů a komisí odborných a vědeckých českých i zahraničních společností: byl členem vědeckých rad *EUROPA NOSTRA*, *Deutsche Burgenvereinigung e. V.*, členem *Comité permanent Castrum Bene* a *Comité permanent Castella Maris Baltici*, členem *Exekutivního výboru českého národního komitétu ICOMOS*, členem *Hlavního výboru České archeologické společnosti*, předsedou *Nezávislé památkové unie*, předsedou *Vědecké rady generální ředitelky NPÚ* i členem vědeckých rad dalších pracovišť NPÚ.

Další stěžejní oblastí Tomášových vědeckých, odborných i popularizačních aktivit, kterou lze detailněji představit v číselných údajích, je jeho publikační činnost. Statistické údaje jsou dostupné pouze pro období 1993–2012 s tím, že poslední rok není ze zřejmých důvodů kompletní. Úplná osobní bibliografie Tomáše Durdíka, doplněná o ty publikace, jejichž vydání se již autor nedožil, bude zpřístupněna na internetových stránkách Archeologického ústavu (<http://www.arup.cas.cz/?cat=705>). K prezentované tabulce, sumarizující

jeho publikační výstupy za poslední dvě desetiletí podle jejich typů (*obr. 2. na 2. straně obálky*), jejichž počet se každoročně pohyboval nejméně mezi jednou a dvěma desítkami a nezřídka je i přesahoval, jistě není třeba komentář.

Závěrem snad jen komentář obecnější:

Je zcela zřejmé, a jistě to bylo již mnohokrát konstatováno, že aktivity Tomáše Durdíka jsou v daném rozsahu a významu nenahraditelné. Jeho mimořádné osobní nasazení bylo – ač si to sám nikdy nepřipustil, jak ale ukázal jeho životní osud – nad lidské síly. Archeologie středověku má před sebou nelehký úkol – zamezit nezvratným ztrátám alespoň pokud jde o nenahraditelné prameny, které Tomáš Durdík získal prostřednictvím terénního výzkumu. V této oblasti by bylo možné navázat na výsledky jeho mnohaletého působení a naplnit tak alespoň zčásti jeho celoživotní úsilí. Ani toto však není úkol pro jednotlivce, ale přinejmenším pro několik různě zaměřených specialistů. Vyhledky na vytvoření takového týmu a jeho fungování v podmínkách objektivně daných okolností, v nichž se aktuálně česká archeologie v rámci společenských věd nachází, však rozhodně příliš příznivé nejsou.

Ivana Boháčová

Poznámka: Aktuálně dostupná data ADC obsahují záznamy o archeologických akcích předané do této databáze do roku 2009.

S Josefem Morávkem a Janou Minarčíkovou na hradě Hartenštejně v roce 2007. Archiv V. Kašpara.

Spomienka na Tomáša Durdíka

Náhla strata prítomnosti blízkeho človeka, i keď prítomnosti len sporadickej a trochu cez hranice vzdialenej, je v prípade osobnosti Tomáša Durdíka sprevádzaná ťažkou rozlúčkou, a nielen preto, že zostalo medzi nami veľa nedopovedaného a nerealizovaného.

Myslím, že to bola práve jeho útla a podnetná knižka *České hrady* (Praha 1984), ktorá sa stala ohnivkom môjho záujmu o Tomášovu prácu ešte počas mojich štúdií a spolu s rodiacim sa zborníkom *Castellologica bohemia – Tomášovým „hradným dieťaťom“* – vyvolala nadšenie a živý záujem aj o výskum hradov v Čechách. V tom čase sme mohli na Slovensku úzku spoluprácu archeológa a architekta, úspešne Tomášom prezentovanú a propagovanú ako „česká škola multidisciplinárneho výskumu“, len závidieť. A práve vďaka Tomášovým starostlivým odpovediam na moje listy som sa ešte ako študent architektúry mohol poučiť, že to bol predovšetkým výsledok dobrých kolegiálnych vzťahov a nie inštitucionalizovaného prostredia, čo mi dodávalo nádej na takúto vysnívanú spoluprácu aj u nás, na Slovensku.

Prvé osobné stretnutia s Tomášom sa uskutočnili na archeologických konferenciách začiatkom 90. rokov, vďaka ktorým som mohol ako začínajúci pamiatkar v ňom osobne spoznať široko rozhladeného výskumníka a takisto veľkodušného podporovateľa začínajúcich kolegov. A tak sa z populárnej osobnosti známej dovtedy len z televízie a korešpondencie stal blízky človek, ktorý nešetril úprimnými radami, odbornými konzultáciami, darovanými separátmi či knižkami a ani otcovským povzbudivým úsmevom nad omylmi mladého výskumníka. Zopár spoločných výjazdov po slovenských hradoch vo mne dodnes zanechalo živý obraz jeho neúnavného záujmu po poznávaní hradných stavieb a boli pre mňa vždy veľmi inšpiratívne pri hľadaní odpovedí na rozličné výskumné otázky.

Na hradě Stolzenec v Bádensku-Württembersku v roce 2011.
Foto P. Bolina.

To, čo by som ale veľmi rád na tomto mieste chcel zvýrazniť, je skutočnosť, že napriek svojim vedeckým úspechom a popularite sa Tomáš nevzdialil od nás, o generáciu mladších začínajúcich kolegov, a nedával pocit' odstup. Verím, že som jeden z mnohých slovenských výskumníkov, ktorých si, Tomáš, obohatil nielen v osobe vedca a ochrancu pamiatok, ale aj ako inšpiratívny vzor otcovsky chápaného a prístupného človeka.

Je mi preto veľmi ľúto, že až teraz sa Ti z mojej strany dostáva úprimné **ĎAKUJEM!**

Martin Bóna

◆ Tomáš Durdík dokázal českou kastellologii povýšiť na vedeckou disciplínu s dôležitým využitím dnes pro komplexnosť poznání již nezbytné mezioborové spolupráce specialistů. Opřen o množství zahraničních analogií i domácích dokladů včetně vlastních nálezů výrazně přispěl k prohloubení znalostí o vzniku, funkcích, vývoji a typech hradů, hrádků a tvrzí našich i některých zahraničních. Nový obor též začlenil do mezinárodní spolupráce.

Osobně jsem s ním nejednou jednal, provázel jej, po vytopení knihovny Archeologického ústavu povodní v roce 2002 mu s přáteli pomáhal s její obrodou, roku 1992 mu dal k recenzi práci archiváře Petra Berana o Hartenberku, účastnil se řady jednání i aktivit. Tomáš

Durdík, muž marciální postavy a mohutného hlasového fondu, bystré mysli a fenomenální paměti, byl pracovitým archeologem i památkářem, energickým organizátorem, vášnivým a přínosným debatérem, jakož i všeobecnou autoritu požívajícím vědcem, člověkem pevné vůle a zásad. Nebylo tu památkového ústavu a téměř ani muzea, kde bychom jej osobně neznali. Charismatická osobnost jeho formátu, sdružující milovníky památek od laiků po vědce, chybí nejen všem, kdo ho měli čest osobně poznat, ale zejména české historické vědě, jejíž uvedené disciplíny, archeologii a kastellologii, konstituoval či významně posunul dál. Vědec výjimečných znalostí, zkušeností i kvalit odešel náhle ve věku, kdy mohl ještě řadu let bádát a publikovat ku prospěchu vědy i České republiky. Pokoj jeho duši, čest jeho památce.

Josef Brtek

Při výzkumu hradu Kamýk nad Vltavou v roce 2009. Archiv V. Kašpara.

Na veletrhu Svět knihy v Praze v roce 1999. Foto D. Houšková.

◆ Tomáše jsem poprvé uviděla na schůzi Československé společnosti archeologické v roce 1981, které jsem se zúčastnila coby studentka prvního ročníku archeologie. Nevěřicně jsem zírala na mohutnou vysokou postavu s dlouhými, dozadu sčesanými vlasy a plnovousem, která se tolik odlišovala od ostatních přítomných badatelů. Dojem vyvolaný vzhledem ještě umocnil jeho charakteristický projev, takže jsme ho s přítomnými kolegy z ročníku ohodnotili jednoznačným „to je dobrej medvěd“. A já si k tomu ještě říkala – u toho bych chtěla zkusit kopat... Vzhledem k tomu, že už na schůzi Společnosti Tomáš nabízel práci na výzkumu na Křivoklátě, nebylo to nic složitého. Brzy jsem tam jela na první víkend, následovaly další, celé zkuškové období letního semestru, v létě Týřov, na podzim Jindřichův Hradec.

Zanedlouho jsem zapoměla na starší dobu železnou, které jsem se původně chtěla věnovat, a vrhla jsem se na středověk a studium hradů. Nevím, jestli mě víc chytily hrady, skvělá parta, nebo Tomášova schopnost nadchnout lidi kolem sebe pro to, co považoval za důležité, ale nejspíš to bylo všechno dohromady, co vytvářelo tu neopakovatelnou jedinečnou atmosféru, kvůli které na jeho výzkumy lidi jezdili, i když „se to dost podobalo práci“, jak říkal. Strávila jsem na Křivci, Tejšově a Jindřicháči většinu volného času, o víkendech, prázdninách i zkuškovém období, až do konce studia.

Nejvíce vzpomínek se pojí k Týřovu. Hned první výzkum mi obrátil naruby celé pracně připravené prázdninové plány. Měla jsem po dvou týdnech odjet na pravěké vykopávky snad někam do západních Čech, jenže přišly deště a velká voda. Bydleli jsme ve stanech přímo na hradě, jak lilo a lilo, stany promokaly, kolegové balili mokré spacáky a mokré věci a prchali domů. Můj stan byl nový, tak vydržel nejdéle, mezitím se pod hradem rozlila Berounka, takže cesta do civilizace na nějakou dopravu byla dost komplikovaná, a tak jsem zůstala na hradě. Vydrželi jsme tam nakonec kromě Toma jenom dva. Když propršel i můj stan, přestěhovali jsme se do sklepa vytesaného ve skále, kde jsme na petrolejce ohřívali zbylé konzervy (oheň se rozdělat nedal), z venku se každou chvílí ozvalo tiché zuchnutí – to v sondách padaly profily – a Tomáš nám k tomu zpíval výzkumnické písně složené našimi předchůdci. Pak přestalo pršet, vrátilo se sluníčko a usušení kopáči, vytěžili jsme popadané kubíky a dokopali rozdělané sondy. Jenom já musela spolužákům v srpnu na fakultním výzkumu vysvětlovat, proč jsem na ten pravěk nedorazila.

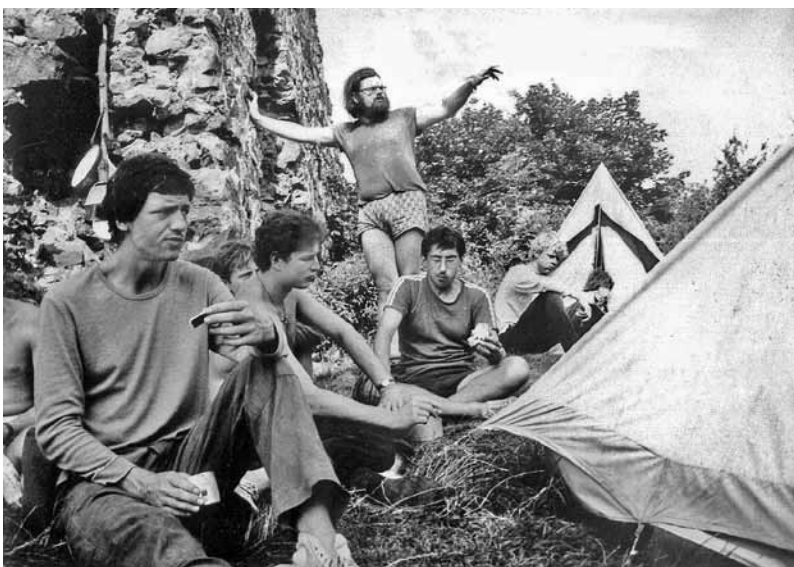
Vyzkoušela jsem si i stěhování náradí a lidí na Týřov kolonou, kterou každoročně tvořily americké veterány 2. světové války, džipy, nákladák a ambulance. Tahle kolona na začátku 80. let, v době hluboké totality, budila velkou pozornost. Byl v tom jak kus provokace,

tak i nutnost – terénní vozy zvládly i přejezd přes brod pod hradem a nám ušetřily pořádný kus práce. A byl to důkaz Tomášova charismatu, když dokázal majitele pečlivě opečovávaných veteránů přimět k naložení koleček, lopat, krumpáčů a dalšího vybavení a vyrazit směr brod pod Týřovem.

Protože jsme jako studenti měli hluboko do kapsy, naše stravování na hradě nebyvalo vzorem správné výživy. Když ale náhodou byla v Jednotě ve Skryjích nějaká levnější zelenina, mohli jsme si přilepšit třeba okurkovým salátem. Na plný kotlík koukali všichni velmi mlsně, a tak nastalo i obřadné požívání. Kotlík se postavil do donjonu na kámen, strážníci utvořili spořádaný zástup, postupovali kolem kotlíku, Obr Koloděj, jak jsme Tomášovi něžně přezdívali, recitoval latinskou modlitbu, po každém verši si jeden člověk mohl vzít jedno sousto. Jakmile byl kotlík prázdný, zaznělo jeho tradiční „Sivá pírká, je třeba vyrábět“.

S Mirkou Cejpovou na konferenci archeologů středověku v Hrabušicích v roce 2003. Foto P. Bolina.

Na hradě Týřov v roce 1981. Archiv J. Kučery.

Večery jsme většinou trávili u ohně s kytarou, povídalo se a zpívalo. Když začali starší kolegové Tomáše přemlouvat, aby vyprávěl Zuvku, netušila jsem, jaký zážitek mě čeká. Letní noc na hradě vysoko nad řekou, nad hlavami nebe plné hvězd, v ohništi žhavé uhlíky a k tomu fantastickým způsobem vyprávěný hororový příběh doplněný o hrůzostrašné popisy událostí, které se staly na výzkumech těm, kdo si z vyprávění dělali legraci. Myslím, že nikoho z nás, kdo jsme se tehdy tak krásně báli, Tomášovy úspěchy v televizi i výlet do světa filmu nijak nepřekvapily.

Naše kontakty neskončily ani potom, co jsem po ukončení studia nastoupila do praxe. Tomáš vždy ochotně poradil, poskytl konzultaci, našel si ve svém nabitém programu čas a přijel na komisi nebo na jednání, udělal přednášku, půjčil knížku. Věděla jsem, že se s ním potkám na konferencích *Archaeologia historica*, *Dějiny staveb v Nečtinách*, na kolokviu *Výzkumy v Čechách*. Potkali jsme se i v Českém Těšíně. Když jsme tam nad burčákem vzpomínali na výzkumy na Týřově a líčili mladším kolegům boje mezi křižáky a husity, nikoho z nás by ani v nejčernějším snu nenapadlo, že mu zbývají už jen dva dny života... Tomáš byl sólový hráč. Odešel náhle, předčasně, na vrcholu kariéry, od rozdělané práce, od spousty plánů. Obávám se, že bude trvat velmi dlouho, než ho někdo dokáže nahradit. Laťka je hrozně vysoko.

Miroslava Cejpová

◆ Tomáš Durdík byl pro moji generaci osobností velmi podstatnou. Už dlouho lituji, že jsem na rozdíl od svých kamarádů, studentů dějin umění, archeologie, historie či pomocných věd historických v 70. letech nejezdil kopat s Tomášem, neboť jsem tehdy, zaslepený modernista, nejevil nejmenší zájem o středověké hrady. Není mnoho věcí, které bych chtěl v životě vrátit, ale projít iniciací na Týřově bych potřeboval, protože dnes bych už jejímu významu rozuměl, jako rozumím Tomášovu romantismu.

Když mě ta zdrcující zpráva zastihla, vybavila se mi mimoděk nevýznamná epizoda: Povídali jsme si s Tomášem na chodbě před katedrou a kolemjdoucí doc. Martin Matějů činil poznámky na naše tělesné proporce. Vložili jsme mu antický princip kalokagathia a vysvětlili, že naše tělesné schránky jsou proto objemné, aby pojal duše tak široké a krásné. V Tomášově případě to nebyl vtíp.

Vědecké dílo Tomáše Durdíka je impozantní. Stejně tak si ale vážím pozornosti, kterou věnoval popularizaci disciplíny, v níž představuje světovou špičku. Ještě více toho, že jeho mysl neustále zaměštnávaly etické otázky vědy a památkové péče. Neznám mnoho lidí, kteří by o nich hovořili tak věrohodně. I v tom nám bude chybět. *Vladimír Czumalo*

Oblíbená hra „na čuněnou“ pod hradem Týřovem (1981). Archiv J. Kučery.

Týřovská kuchyně pod bedlivým dohledem (1981). Archiv J. Kučery.

◆ Profesionální vztah architektky a historičky umění, které se věnují téměř výhradně moderní architektuře, není zcela pochopitelně ke kolegům z oblasti archeologie příliš aktivní, resp. není téměř vůbec žádný. Vztah k osobnostem však profesionální hranice nezná. Je především lidsky obohacující. A to i v případě, že osobní kontakt není intenzivní, anebo k němu dojde jen jedenkrát.

Když jsme s Ivetou Černou navštívily 23. srpna 2012 v Archeologickém ústavu AV ČR profesora Tomáše Durdíka, bylo to pro kolegyni první, ale bohužel také poslední setkání s tímto českým vědcem evropského formátu. Já jsem to štěstí již v minulosti měla. Velmi jsem si profesora Durdíka vážila jako badatele, ale také jako kultivovaného popularizátora oboru, jemuž zasvětil celý svůj život. S velkým zaujetím a obdivem jsem sledovala televizní dokumenty, v nichž Tomáš Durdík poutavě přiblížil divákům, jak rostly české hrady. O jeho múzické duši a komunikaci napříč uměleckými obory svědčí i epizodní herecké role v českých filmech. Měla jsem proto radost z našeho setkání po letech, a hlavně z toho,

že pan profesor si mě pamatoval. Tématem naší schůzky byla koncepce nominačního materiálu k vile Tugendhat, která se po obnově a restauraci uchází o cenu Europa Nostra. Tomáš Durdík byl totiž nejen držitelem tohoto prestižního ocenění, ale také členem vědecké rady této ceny Evropské unie v oblasti kulturního dědictví. Proto byla pro nás konzultace s ním velmi cenná. Stále ho vidím před dveřmi jeho pracovny, když jsme se loučili. S kolegyní jsme ho srdečně zvaly do vily Tugendhat, a on nám svou návštěvu přislíbil s odkazem na brzké jednání v Brně. Já jsem mu na jeho přání zase přislíbila text o právě restaurované a pro veřejnost opět otevřené vile Tugendhat do Časopisu Společnosti přátel starožitností. Netušila jsem, že po necelém měsíci se téma mého příspěvku tak dramaticky promění a že ve vile Tugendhat už Tomáše Durdíka nikdy nepřivítáme.

Dagmar Černoušková

Na Konopišti v roce 2003. Archiv V. Kašpara.

Člověk a kamarád

Archeologie je personálně velmi úzký obor, a přesto v ní nalezneme mnoho výrazných osobností. A pak také osobnosti, které nejenže dosáhnou met nejvyšších, ale také ovlivní celé generace a nesmazatelně se zapíší do srdcí lidí, kteří měli tu čest se s nimi potkat, spolupracovat, kamarádit. A takovým vzácným člověkem byl Tomáš Durdík. Nechci psát o jeho odborných úspěších, to učinili a ještě učiní povolanejší. Chtěl bych se zmínit o jiné části jeho díla. Části, která se nedá vyjádřit citačním indexem, ale je možná ještě důležitější.

Tom měl neobyčejný dar učinit si spojence a později i obdivovatele z lidí okolo hradních zřícenin. Z lidí, kteří před setkáním s ním měli památkovou péči za nepřítele a archeologii za nutné zlo. A pak jako kouzlem po Tomášově návštěvě se všichni vydávají společně za poznáním. Jeho kouzlo vycházelo kromě ohromných vědomostí a řečnického daru přímo ze srdce. Na hradech, kde působil, se stal legendou a jeho přátelé se těšili na kontrolní dny spojené s jeho návštěvou. Měl rád obor, v němž nad jiné vynikal, měl rád lidi a přírodu. V koutku duše byl pořád trampem. Brigádníci na jeho výzkumech ještě po letech vzpomínají na skvělé večery, kdy vládla velmi přátelská atmosféra, oheň praskal a nebylo nouze o nějakou tu taškařici a historky. Málo kdo zapomene na jeho „bojovky“ odpoledne po celodenní práci. Dokázal ze stovek svých brigádníků udělat příznivce archeologie a obdivovatele minulosti. Ovlivnil množství mladých badatelů, kteří pod jeho vedením získávali první zkušenosti. Vždycky uměl usměrnit a poradit, ovšem tak, že si toho člověk málem ani nevšiml. Byl to člověk, který vynikal ohromnou pílí a obětavostí. Pořád pospával ve stanech, nosil montérky a nebál se vzít lopatu do ruky. Jeho hradní kamarádi jej ctili, obdivovali a měli upřímně rádi.

Po jeho předčasném odchodu v nás zůstal smutek a prázdnota.

Bohumír Dragoun

Písecká vzpomínka na profesora Tomáše Durdíka

Písek vždy patřil k městům, která měl zesnulý Tomáš Durdík rád a často v nich pobýval. Důvod lze jistě hledat v genu loci města a hradu, ale i místu pobytu a posledního odpočinku Augusta Sedláčka. Svou kamarádkou povahou zde během let získal i mnoho přátel mezi muzejníky a památkáři, například Jana Adámka, Václava Bartoše, Jiřího Hladkého a další.

Měl jsem to štěstí, že jsem k nim také patřil. Zásadním důvodem jeho četných návštěv ale byl pochopitelně zdejší královský hrad, jenž v době kolem přelomu osmdesátých a devadesátých let procházel rekonstrukcí a o kterém jeho výzkumy přinesly mnoho zcela nových poznatků. Hrad označil za malý středoevropský kastel a pokládal ho za jeden z vrcholů královské hradní architektury doby Přemysla Otakara II. Úzce spolupracoval

U hrobu Augusta Sedláčka v Písku, 1998. Foto D. Houšková.

s místním Prácheňským muzeem, které má v objektu hradu své sídlo. Podílel se na jeho nových expozicích, svými znalostmi přispěl ke katalogizaci středověkých militárií a v roce 1995 mu muzeum vydalo publikaci *Hrady na Písecku*. Z jeho popudu se v roce 1998 konala v Písku mezinárodní kastellologická konference *Castrum Bene*. Rád vzpomínám na jeho vysoce profesionální přístup během její přípravy i vlastního konání. Neopakovatelnou atmosféru měly i jeho písecké přednášky s vždy naplněným sálem. Posluchače dokázal zajmout fundovaným, srozumitelným, ale i vtipným proslovem. V mysli mi nesmazatelně uvízla atmosféra jeho přednášky ve Velešíně, konané pro sdužení *Hrady na Malši*. Pro městečko se přednáška stala svátkem a v kinosále se stojící lidé tísnilí i po stranách vedle lavic. Takto nabitý sál jsem zažil už jen při posledním rozloučení s ním v obřadní síni strašnického krematoria.

S Františkem Gabrielem na konferenci *Castrum Bene* v Písku v roce 1998. Foto H. Toušková.

S Tomášem jsem nikdy na společném výzkumu nepracoval. Nicméně jsme spolu napsali

dva články otištěné v *Castellologica bohemica*, ve kterých jsme publikovali výzkumy v lapidáriu píseckého hradu a na hradě Újezdci u Týna nad Vltavou. Ač mě vysoce převyšoval svými kastellologickými znalostmi, nikdy to nedával najevo, podobně jako dalším kolegům. Na základě jeho doporučení jsem se od roku 1994 stal členem redakční rady Časopisu Společnosti přátel starožitností a na moji námitku, že nemám titul, mi řekl, že nepotřebuje v redakci titulované lidi, kteří mají zvedat prestiž časopisu jen tím, že jsou uvedeni v tiráži.

Předčasná smrt profesora Tomáše Durdíka nás zasáhla jako blesk z čistého nebe. Na jeho zdravotním stavu a následné smrti se nepochybně podepsalo jeho velké pracovní nasazení v oboru, kterému se věnoval celý svůj život. Náhrada za něj se bude těžko hledat...

Jiří Fröhlich

S Františkem Gabrielem a Peterem Bednárem na konferenci Castrum Bene v roce 2005. Foto L. Kursová.

Veselý příběh s kamarádem Tomem

Když mě kolega Václav Matoušek požádal o spolupráci při hledání hradních zřícenin v královském hvozdu na Berounsku, poněkud jsem znejistěl. Revidovat terénní výzkumy PhDr. Tomáše Durdíka, CSc., jehož doménou Křivoklátsko bylo, znamenalo vyvolat válku s archeologickým ústavem a především s jedním z jeho zaměstnanců, který, pokud nepomohl, rozhodně neublížil. Bohužel, když Václav svoji nabídku začal

prostřednictvím bakelitového sluchátka telefonu rozvíjet, ukázalo se, že má nepochybně pravdu. Durdík skutečně přistupoval k průzkumu hradů na Berounsku velmi laxně a nezodpovědně. Vašek mi vyjmenoval „z placu“ asi 20 lokalit, které vědec Durdík přehlédl nebo opomenul. A kdo ví, kolik jich po našem průzkumu ještě přibude. Bylo nezbytně nutné celou situaci napravit. Začala zdlouhavá a úmorná práce hledání, zkoumání a dokumentace s cílem ukázat neschopnost a lajdáctví Durdíka při vědecké práci. Korunou celého projektu byla příprava referátu a sepsání výsledků do přehledného a zdrcujícího článku. Pro usnadnění naší práce pomohla sekretářka ředitele archeologického ústavu Blanka Brabcová, disponující klíči od polotajných prostor civilní obrany. Tím se ovšem stala jedním

Na exkurzi v rámci konference Castrum Bene v roce 2005. Foto H. Toušková.

S Josefem Čapkem na Ronovci v roce 1973. Archiv V. Kašpara.

z agresorů, chystajících se na útok proti nezodpovědnému Durdíkovi. A protože i prostory civilní obrany měly tenkrát uši, šla Blanka na kobereček před váženého ředitele archeologického ústavu PhDr. Miroslava Richtera, DrSc. Musela vyzradit naprosto všechno a referát, který měl být přednesen na akci Archeologie a jazz, pořádané Václavem Matouškem v Berouně, slyšela odborná veřejnost na kolokviu Archeologického ústavu ČSAV. Vzpomínám si, že jsem před začátkem zasedání pokařoval před knihovnou ústavu, kde kolokvium probíhalo, a setkal se zde s Tomášem. Chvilí jsme se bavili o všem možném, ale v jeho očích se odrážela jediná otázka: „Co jsem kde přehlédl?“ To se Tomáš z našeho referátu dozvěděl již brzy. V úvodu jsem upozornil na jeho neserióznost při bádání a jeho ignorování pramenné základny a následně Václav začal tato tvrzení dokládat námi shromážděnou a nafotografovanou hradní produkcí na Berounsku. Po spatření prvního diasmíčku, dnes bychom řekli slejdu, s pohledem na Karlštejn, vystavěný pečlivou rukou některého z místních železničářů na betonové skalce nádražní předzahrádky v Horní Třebáni, jsem i přes hlasitý smích auditoria dobře slyšel, jak Tomovi spadl kámen ze srdce. Bouřlivá diskuse za účasti našich předních archeologů ukončila kolokvium a Tomáš s úsměvem a bez napětí převzal knihu o svých chybách při bádáních. Uplynulo několik let, snad dvanáct či třináct, rozhodně více než deset, a já seděl s kamarády na hradě Helfenburku u Úštěku. K otevřené společnosti přisedl nějaký příchozí, a protože diskuse se točila kolem archeologického výzkumu, zapojil se do rozhovoru vyprávěním o jakémsi archeologovi, který se snad zabýval hrady a o jeho kolezích, kteří mu z legrace vyčetli, že nestuduje i hrady na zahrádkách mezi trpaslíky. Jména zúčastněných již zmizela, příběh se pohyboval v neznámém čase a místě, ale vyprávění obohatilo několik veselých epizod, nejspíše ze zcela jiných příběhů. Všichni jsme se zasmáli, ale pro mě dostal tento příběh ještě jiný než pouze veselý rozměr. Stal jsem se svědkem vzniku pověsti, která možná dodnes koluje někde v královském hvozdu u tramských ohňů a připomíná Tomáše Durdíka-člověka. Nám archeologům by snad mohl příběh připomenout dobu, kdy v oboru ještě existovala kolegialita a přátelství. Dobu,

ve které šlo především o poznání minulosti a záchranu toho, co její poznání může rozšířit. A to zcela určitě bylo cílem Tomáše Durdíka.

A tak jsme zůstali přáteli. Byla to divná doba. Špatná a nespravedlivá k řadě lidí, spojující nás však do jednoho chumlu.

František Gabriel

Na kontrolním dnu na hradě Zlenice s Janem Vinařem, Tomášem Brabcem a Vladimírem Havelkou (říjen 1998). Archiv V. Havelky.

Vlastním příkladem k ponaučení jiných...

Vzpomínka na prof. PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc.

Rád bych pár slovy, jménem svým a týmu lidí sdružených kolem aktivity na hradě Zlenice, vzpomenu na skvělého člověka, který nás v září 2012 nečekaně a předčasně opustil, na pana profesora Tomáše Durdíka. Bylo již na toto téma řečeno a napsáno mnoho, co nelze lépe popsat, proto bych se ve svém zamyšlení pozastavil u jednoho aspektu vlivu této výjimečné osobnosti – u jeho lidskosti a vztahu k „obyčejným lidem“.

Tomáše Durdíka jsem poznal v roce 1996 jako dvacetiletý laik-naděšenec, plný naivních a romantických představ o rychlém a poměrně snadném vykopání a opravě nejen zříceniny hradu Zlenice, ale i dalších okolních posázavských hradů. Jak naivní a mladicky odvážné...

V průběhu let, kdy člověk začínal pomalu poznávat limity dobrovolnické snahy o záchranu památky, se postupně začínal měnit i laický pohled mnohých z nás na problematiku památkové péče, a právě zde sehrála zásadní úlohu osoba Tomáše Durdíka.

Tomáš Durdík byl z toho mála „velkých“ lidí, kteří svou lidskostí, pochopením a trpělivostí dávají lidem kolem sebe onen vzácný pocit, že ani oni nejsou ve stínu velikána úplně bezvýznamní a že mohou svým malým přičiněním pomoci velkým věcem. Svou osobní přítomností v terénu na výzkumech a ochotou komunikovat, diskutovat a vysvětlovat své postoje bez zbytečného důrazu na svou absolutní odbornou a autoritativní převahu, si získal srdce mnoha z nás. Dokázal tak nenásilně naučit respektu a úctě nejen k památce samotné, ale i k odborně technickému, zdaleka ne tak líbivě romantickému, přístupu k její

Skupinové foto se členy společnosti Archaia a Sdružení Zlenice po dokončení výzkumu první brány předhradí hradu Zlenice v srpnu roku 2006. Foto V. Kašpar.

postupné záchraně. A to i takové romantiky, co dříve snili své vášnivé sny o znovupostavených palácích a vykopaných tajných sklepeních.

Byl inspirující osobností, ochotnou se téměř kdykoliv bavit na jakémkoliv téma, nedělající z intelektuálních i odborných rozdílů žádnou velkou vědu. Diskusi u ohně s několika zaujatými laickými posluchači, s krajícem chleba a sklenkou typického českého nápoje v ruce, vedl se stejným zaujetím, jako kdyby přednášel na vyhlášené universitě. Bylo úchvatné naslouchat těmto rozpravám a diskusím, vstřebávat do sebe cenné informace podávané neformální cestou přátelského rozhovoru a i svou skromnou poznámkou občas přispět k výkladu „pana Profesora“. Chvilky takto společně strávené budou jistě pro každého, kdo měl to štěstí je prožít, pro zbytek života nezapomenutelně zapsané v paměti. Byly to okamžiky, kdy si člověk naplno uvědomoval, proč stojí za to věnovat svůj volný čas pro „obecně prospěšné dobro“ a v lázni z potu, pro mnohé z nepochopitelných pohnutek, se snažit zachránit střípky našeho kulturního dědictví pro další generace.

Byl také osobností, která svým zaujetím pro danou věc dokázala strhnout a motivovat ostatní k výkonům, o kterých často ani sami netušili, že jich jsou schopni. Svou energií a ochotou plně se oddat věci i za cenu osobních ztrát byl vzorem a motivací. Zároveň však svým zdravým odstupem od zbytečných excesů a fabulací stále udržoval často až přílišné nadšení a zápal dobrovolníků v rozumných mezích. Dokázal tak mistrně naučit respektu k odborným postupům památkové péče i ty, kteří by o nich jinak neměli ani tušení. Jeho vliv v tomto směru byl zásadní. Vášnivý popis středověkých technologií a postupů, nad kterým se často rozplýval, nikomu nedovolil ani na chvíli pošilhávat po „laciných“ řešeních

Zahájení poslední sezóny výzkumu hradu Zlenice v dubnu roku 2012. Archiv V. Havelky.

a každý se snažil v rámci svých možností jít co nejsprávnější cestou, aby naplnil vysoké nároky „pana Profesora“ a nezklamal jej.

Považuji za podstatné, aby tato rovina osobnosti Tomáše Durdíka nikdy nebyla zapomenuta. Jeho naprosto zásadní přínos pro obor kastellologie a pro popularizaci archeologie i péče o středověké památky jak v českých zemích, tak i v kontextu celé Evropy, je poměrně známý a často zmiňovaný. Jeho osobní příklad a přínos ke kultivaci velkého množství nadšenců a studentů směrem k uctivosti, respektu a citlivému přístupu k památkám a odborným postupům je však již méně viditelný a známý, ale o to více potřebný a užitečný.

Říká se, že každý je nahraditelný. Možná, že na půdě odborné se tak časem stane a mezera, jež tu po Tomáši Durdíkovi zůstala, bude v dohledné době zaplněna dalším výjimečným odborníkem, jenž zvedne „hozenou rukavici“ v dalším bádání. Co je ale nenahraditelné a bude jistě velmi postrádáno, to je právě onen jedinečný lidský přístup a absolutní osobní zapálení pro dobro věci, kterým inspiroval a vychovával stovky svých následovníků i obdivovatelů, probouzeje tím v nich zároveň unikátní pocit sounáležitosti k jedné „velké rodině“.

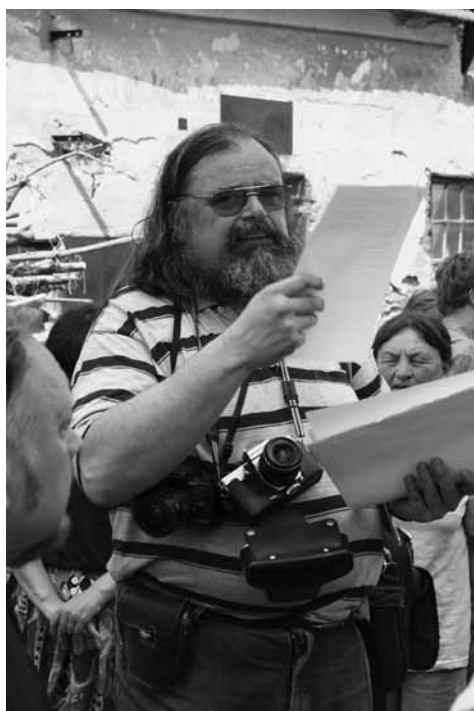
Svým poctivým přístupem ke své milované práci, obrovským nasazením, zaujetím a nezměrnou energií věnovanou všemu, co dělal, stejně jako svou lidskostí a otevřeností k obyčejným lidem kolem sebe by měl pro každého z nás zůstat navždy velkým vzorem a motivací. Není sice možné jej v tomto směru nahradit, ale je možné pokusit se vzít si každý pro sebe něco z jeho odkazu – snažit se jít pevným krokem vlastní cestou a nést si v duši inspiraci jeho maximálním osobním zaujetím, energií a neutuchající vírou v to, co dělal, pro jakoukoliv činnost, které se rozhodneme naplno věnovat my sami!

Vladimír Havelka, sdružení Zlenice

Kudy vede cesta k hradu?

Už jako malého kluka mě fascinovaly více či méně známé zříceniny středověkých hradů i lokality, na nichž se do dnešních dnů z kdysi hrdých opevněných sídel dochovaly jen stěží patrné terénní reliкty. První knihu o hradech jsem si jako devítiletý opatřil v roce 1988 v Kamenici nad Lipou, kde jsem byl na ozdravném pobytu. Bylo to první vydání knihy *České hrady* z tehdy velmi populární edice Oko nakladatelství Albatros. Přestože tato kniha spatřila světlo světa již v roce 1984, byla v tomto malebném koutě naší republiky stále ještě dostupná. Vídával jsem ji ve výloze místního knihkupectví téměř dva měsíce, než jsem měl možnost si ji koupit. Byla poslední. Tato svým rozměrem jen malá kniha mi dělala častou společnost v následujících letech a doprovázela mě nejen na toulkách po českých hradech, ale také na mou první přednášku na vysoké škole, která, opět shodou okolností, byla na téma středověkých hradů. Tehdy jsem se poprvé osobně setkal s Tomášem Durdíkem a požádal jej o její podepsání. Ani tenkrát, ani na mé první přednášce na Západočeské univerzitě v Plzni jsem netušil, že hrady budou někdy víc než mým koníčkem a že mě bude s Tomášem Durdíkem pojít nejen společná fascinace těmito svědky minulosti, ale také letité přátelství a spolupráce. Pokud si dnes vzpomenu na tyto zdánlivě banální okamžiky svého života, nemůžu se ubránit pochybnostem, zda to byla jen pouhá náhoda. V tuto chvíli ovšem vím, že bych chtěl Tomášovi poděkovat za mnohé, i za to, že mi tak dlouho a trpělivě ukazoval, kudy vede cesta k hradu. A nejen jednomu...

Josef Hložek

Vždy fundovaný a pečlivě připravený výklad na výletě Společnosti přátel starožitností. Archiv F. Gabriela.

Společnost přátel starožitností na nádvoří hradu a zámku ve Vimperku v roce 2009. Foto D. Houšková.

◆ Do Čiech som prišiel na dlhšie, keď som mal 16. Chcel som byť archeológom a tomuto cieľu som mienil podriadiť všetko. Nakoniec som sa stal historikom, ale vtedy to tak chodilo. Archeológia sa prosto v roku, keď som maturoval, neotvárala. Moju prvú – 5 týždňovú – brigádu u Tomáša Durdíka (za 7,30 Kčs na hodinu) vybavila moja sestra, respektíve jej manžel, alebo jeho sestra. Bol som šťastný.

Hoci sme žili v jednom štáte, o českých krajinách som mal len malú, a to ešte dosť skreslenú predstavu. Napríklad som vôbec nechápal (!), že len pár kilometrov od Prahy môže začínať nekonečný les, v ktorom žijú ľudia a z neznámych dôvodov sú tam dokonca aj hrady. Cesta na Týřov hore riekou Berouňkou preto bola pre mňa neskutočným dobrodružstvom. Trvala dlho. Les a les a les. Ruiny hradu, stany(?), prví ľudia – homines, ktorých som stretol, no a najmä šéf výskumu – vlasatý, bradatý, obrovský archeológ, pán doktor Tomáš Durdík, boli pre mňa neskutočne exotickí. Nerozbiejali totiž hocijakú, ale akúkoľvek predstavu o Čechoch, ktorú som mohol mať.

V podstate som im rozumel.

V zásade ale vôbec.

Vedel som české kniežatá a kráľov naspamäť. Nechápal som totiž vtedy ešte, čo je to etatizmus a indoktrinácia. Slovensko som chápal ako jedno. Aj s Čechmi.

A tak som s nimi hovoril.

Ako so svojimi.

Musel som však pochopiť, čo je to inakosť (aliterita). Ako hobit trpaslíkov som po večeroch, bohužiaľ musím to použiť, ale vtedy som to už mal načítané (slovenský preklad Hobita vyšiel v roku 1973), pri večernom ohni a (r)ume počúval Tomáša Veľkého a iných Čechov – všetky tie neskutočné príbehy. Přemysl Otakar II. bol väznený práve tu. Na Týřove, kde som teraz aj ja. Mal som vtedy trochu hovoriť o jeho matke Konštancii, jej bratovi Ondrejovi II., vodcovi V. krížovej výpravy a jeho nepodarenom synovi Belovi IV., ale vtedy som o tom proste nevedel.

České dejiny boli slovenskými.

Jako průkopník jednosnímkové vertikální fotogrammetrie na hradě Týřov v roce 1982. Archiv V. Kašpara.

Dokumentace sond na hradě Týřov (1982). Archiv V. Kašpara.

Identifikoval som sa dokonca s husitmi (moje Prakovce navždy zostanú príkladom implementácie idealistických teórií o sociálnej rovnosti do praxe).

Za pochopenie omylu.

A za všetko ostatné podstatné vďačím tým týždňom, keď som sa vzbudzoval (Buddha-Švejk), a takto ešte ďalších 5 rokov, pivom a hádkami so svojimi úžasnými priateľmi. Nemôžem ich menovať, ale pravdou je, že väčšina z nich sú i dnes maiores. Že som pochopil, že nie som Bohemus, ale Hungarus vďačím Tomášovi. Za to, že viem, že divadlo nemám v krvi, aj keď sám musím hrať rôzne role, vďačím jemu.

Veľkému a otrasnému, na rebriku s fotoaparátom (len v trenkách), komickému a úžasnému.

Ve(o)dcovi (hehe).

Česi používajú termín desný.

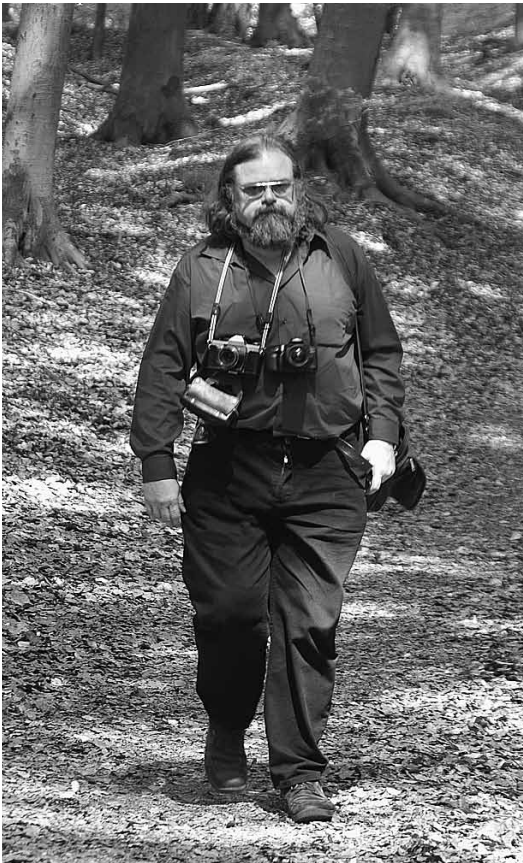
Ale zväčša nevedia, že hovoria pravý, ozajstný.

Dal nás dokopy, aj keď sme sa už rozchádzali.

Som mu za to vďačný.

A stále a všade to tak budem hovoriť.

Martin Homza

Na exkurzii v Hessensku pri zasedaní spoločnosti Wartburg-Gesellschaft v roce 2006. Archiv P. Chotěbora.

◆ S Tomášem Durdíkem jsem se znal už z fakulty, byť byl mladší, těžko šel totiž přehlédnout. Pak jsme se znovu potkali v 80. letech v Albatrosu, kde připravoval pro edici Oko svůj první spis o hradech, a jeho první knížka pro nakladatelství Libri nese pořadové číslo publikace 9, smlouvu podepisoval ještě u mě v bytě, když Libri ještě ani nemělo kancelář. Shodou okolností se u jejího podpisu sešel s dalším spolužákem z fakulty, kunsthistorikem prof. Pavlem Vlčkem, který zas podepisoval smlouvu na zámky... Myslel jsem si, že je to vcelku bezpečné, každý má přece svou parketu – ale nebylo. Záhy si našli „společné“ téma na Hrubém Rohozci a já se stal svědkem dlouhé a dosti lité polemiky dvou skvělých diskutérů i odborníků par excellence, při níž bylo štěstím, že oba pánové odložili deštníky v předsíni...

Kdo měl tehdy pravdu? Bůh sud! Jisté je, že jsi Tome, odešel příliš, příliš brzo. Tak ať je ti alespoň země lehká a najdeš na nebi ještě mnoho neprozkoumaných hradů!

*František Faust Honzák,
ex-šéfredaktor Libri*

Obr byl v jádře dobrý ...

První naše setkání se odehrálo při cyklu přednášek v Lobkovickém paláci na Pražském hradě někdy v roce 1984. Tomáš měl zajímavou přednášku, doplněnou různými vtipnými poznámkami, všichni jsme ho poslouchali s velkým nadšením. Po skončení přednášky mně ochotně podepsal nedávno vyšlou publikaci *České hrady* (edice OKO), kterou jsem nesměle žmolala v ruce, a vlastnoručně i opravil přehlédnutou tiskovou chybu.

Později jsem se s ním setkávala na přednáškách Kruhu přátel Muzea hl. m. Prahy (neboli Společnosti přátel starožitností) na Florenci. Vždy zde byl k nepřehlédnutí a zajímavý byl i jeho řečnický projev – tenkrát s oblibou používal poněkud archaičtější češtinu, slovesa zakončená převážně -ti, ale vždy se dobře poslouchal, mluvil vtipně, s velkým přehledem a znalostí věci (jediným trochu rušivým momentem bylo oblíbené opakování slov). Pozoruhodná byla někdy i snaha dostat do správné výše dlouhatánský řemen přidržující poněkud obtížně padnoucí kalhoty.

*

Důchodci. V rámci svých činností na FF UK Tom přednášel i pro univerzitu třetího věku. Tam se mu podařilo získat jednoho důchodce a dvě důchodkyně jako brigádníky. Vypomáhali mu v kanceláři, zařazovali a popisovali fotky, střepy aj., ale hlavně naprosto bezmezně svého pana doktora zbožňovali, podstrojovali mu různé laskominy a dělali, co mu na očích viděli.

Exkurze SPS. Při tradičních výletech, obvykle poslední sobotu v květnu, byl Tomáš naprosto nepostradatelnou součástí. Mnoho účastníků jezdilo jen kvůli němu. Již od výjezdu z Prahy neúnavně popisoval každou lokalitu s trochu zajímavější historií, kolem které jsme se pohybovali. Někdy hovořil téměř bez přestávky, a to i k velké nelibosti po ránu pospávajících účastníků. Poněkud komické situace nastávaly v okamžiku, kdy

„Kázání“ na hradě Hartenštejn v rámci výletu Společnosti přátel starožitností v roce 2011. Foto D. Houšková.

S Vladimírem Lažanským před Zámeckým pivovarem Chyše v květnu roku 2007. Foto D. Houšková.

Autogramiáda v knihkupectví Fišer v roce 1999. Foto D. Houšková.

sugestivně popisoval cosi, co viděl pouze on sám ze sníženého předního sedadla vedle řidiče, ale co bylo zcela mimo zorné pole celého autobusu. Snaha některých lidí dopátrat se toho, o čem je řeč, byla velká, leč beznadějná.

Od doby, kdy se Tom přestěhoval na Barrandov, byla většina exkurzí směřována do oblasti západních a jižních Čech – že by proto, aby byl při návratu vysazen přímo před domem?

Filatelie. Ze všech došlých obálek s rukopisy a korekturami vystříhoval k mé nemalé radosti známky, tzn. že se obálky při nejbližší příležitosti v pokračování nastřížené části roztrhly a obsah při manipulaci ladně vyklouzl. Shromažďoval odevšad i pohlednice, z nich dost nekompromisně odlepoval známky – jak dopadly známky nevím, pohlednice ale koupel nepřežily ve zdraví.

Jazyková vybavenost. Bylo obdivuhodné Toma pozorovat při jakékoli mezinárodní akci. Vždy se dokázal bez velkých

potíží domluvit téměř se všemi národnostmi Evropy. Alespoň pasivně zvládal nejrůznorodější tištěné texty.

Jídlo. Myslím, že s dobrým jídlem nikdy neměl problém.

Při jednání v kanceláři se ho s blížící se 13. hodinou začal zmocňovat neustále se zvyšující neklid, ve 13.00 vyrazil na nezbytnou obchůzku a nekompromisně odkráčel na oběd.

Při výjezdech na konference a jiné akce, kdy se při přejezdu konala zastávka na oběd v některé restauraci, obvykle vítězila játra na cibulce („Doma mi to nikdo neudělá.“).

Raut na Pražském hradě při příležitosti vyhlášení vesnice roku: spořádaná fronta zájemců vedoucí ke švédským stolům s občerstvením nebyla pro Toma překážkou – nakráčel přímo ke stolům a přes hlavy čekajících účastníků se v klidu ze svého nadhledu obsloužil, na zpáteční cestě mi (stojící ve frontě) s úsměvem a vrchovatým talířkem v ruce poreferoval, co tam je kde dobrého a jestli nechci něco podat.

Kastellolog. Nelibě nesl, pokud se mu do oboru pokusil fušovat někdo, kdo nebyl dle jeho názoru dostatečně fundovaný odborník a pokusil se navíc něco o hradech sepsat –

nadělal si tím tak dost nepřátel. Problém ale byl, že podle tohoto kritéria by bylo možno kastellology v Čechách spočítat na prstech jedné ruky,

Těžce nesl i příspěvky do CB s velkým podílem historie, tzn. „dědkologie“.

Povodeň 2002. Byl pozdní večer, srpen roku 2002. Na stole se mi rozdrnčel telefon a ve sluchátku se ozval známý hlas: „Ahoj Danuš, Durdík.“ Následoval dotaz na situaci v Praze, že je s rodinou na ostrově Rhodos a zaslechl něco o povodních. Rád by věděl, zda je to pravda, co se to tu děje, jaká je skutečnost. Zmateně se v rychlosti snažím vysvětlit, že tu rozhodně je pořádná povodeň, ale bohužel vůbec netuším, jaká je situace na Klárově. Teprve příští den má být uvolněn přechod přes mosty na druhý břeh. Poprosil mě, ať se tedy podívám, jak to vypadá s Archeologickým ústavem, že mi opět večer zavolá.

Druhý den jsem tedy vyrazila na obhlídku. Vltava z Mánesova mostu již vyhlíží docela mírumilovně, hladina je sice stále vzvednutá a voda unáší sem tam nějaké trosky, ale oproti stavu před třemi dny již to vypadá mnohem lépe. No, ale jen do chvíle, než se dostávám na roh ulic U lužického semináře a Letenské. Najednou si v plné míře uvědomuji, že od mostu jdu vlastně trochu z kopce, přede mnou se na domech stále výše a výše nad hlavou rýsuje ostrá linie po hladině vody, na parapetech oken se leskne tlustá vrstva bahýnka, všude to nepříjemně páchne vlhkostí.

Vcházím do budovy Archeologického ústavu. Vládne tu šero, nikde se nesvítlí, nejde proud. Hned vlevo kousek od vchodu je Tomášova kancelář. Přichází se k ní po několika schůdcích. Dveře jsou otevřené dokořán, nikde nikdo. Chvilí stojím na prahu a obhlížím situaci. Na první pohled to tam nevypadá až tak hrozně, ale po chvíli oči přivyknou šeru a rychle měním názor. Pod oknem leží převrácený masivní psací stůl po Ivanu Borkovském, vše co bylo na něm se válí v nepředstavitelné změti na hromadě na zemi, pevně spojeno vlhkem a žlutou hlinkou splavenou ze stěn. Poličky a knihovny podél ostatních stěn jsou zkroucené vlhkem – nabobtnalé knihy vyboulují boční stěny k prasknutí. Hladina vody zde dosáhla výše cca 160 cm a zastavila jen pár milimetrů pod policí s původními vydáními Sedláčkových a Hebrových Hradů. Raději jsem již ani nešla dál, na podlaze mlaskala kluzká vrstva bláta, ze všeho stále odkapávala voda. Zadní místnost, depozitář, skýtala ještě hrozivější pohled. Popadané regály, dvoumetrovou vrstvu latí, prken, rozsypaných a rozmáčených krabic s nálezy korunovala odplavená lednice...

Večer se opět rozdrnčel telefon. Na Tomášův optimistický dotaz o situaci stručně hlásím: „Měl jsi tam 160 cm vody.“ Nastalo dlouhé ohromené ticho, poté se začal Tomáš ujišťovat, zda si z něj nedělám legraci a je to skutečně pravda. Potvrzuji mu krutou skutečnost. Najednou se rychle rozloučil.

Asi za půl hodiny telefon znovu drnčí. Tomáš mi poněkud schlíplým hlasem oznamuje, že mu kolega archeolog dovolil telefonovat odněkud ze své kanceláře, že pro dřívější návrat

U střílny s posuvným krytem na zámku Chyše v roce 2007. Foto D. Houšková.

Kancelář a depozitář Tomáše Durdíka v Archeologickém ústavu pár dní po katastrofální povodni v srpnu roku 2002. Výše hladiny vody je dosud znatelná na čelních stěnách místnosti. Foto D. Houšková.

nesežene peníze na letenky a musí počkat až na zaplacený střeďeční let. Udělil mi nějaké pokyny, co by bylo vhodné v první řadě zachránit. Podobný instruktážní telefonát následoval i další den. Z památného psacího stolu mám zachránit nějaké archeologické cennosti. Rady jednoduché, s provedením to je horší. Překlopený nabobtnalý psací stůl vzdoroval všem snahám o otevření zásuvek a vydání pokladů. Až s pomocí Vojty Kašpara a krumpáče v jeho rukou se podařilo stolu domluvit. Z pečlivě konzervovaných, ve vatičce uložených cenností crčela voda.

S papíry z nižších poliček se stále nedalo manipulovat – vše bylo tak nasáklé vodou, že se papír ihned trhal. Řadu vzácných sborníků na křídovém papíře se z knihovničky po dlouhém páčení podařilo vylomit jako kompaktní jednolitý slepenec o délce téměř jednoho metru...

Nakonec jsme se dočkali i návratu Tomáše. Sice již byl po těch několika telefonátech rámcově seznámen s situací, ale skutečnost stejně předčila jeho očekávání. Po několika-denní koupeli bylo zničeno několik tisíc fotografií z archeologických výzkumů, z většiny negativů zůstala čirá folie a z ní odkapávající černé bláto smyté emulze. Haldy plánů na ormigových křídových kopiích se beznadějně slepily a olupovaly i při nejjemnějším dotyku. Překlopené bedny s vysypanými nálezy v jedné velké zmeti, zkrátka zmatek, zmatek, zmatek...

Část dokumentů byla zamrzena a odvezena do Dánska na usušení. Po více než roce se vrátily sice suché, ale stejně nebyly příliš použitelné a pro silný zápach nejdříve skončily pod stříškou na dvoře. Několik dalších let zabralo třídění usušených papírových dokumentů.

Prospekty. Kdykoli kdekoli bylo možno získat nějaké tiskoviny zdarma, Tom nezaváhal a bral plnými hrstmi. Samozřejmě se o ně následně podělil se svými přáteli, v telefonu

Sušárna na půdě Archeologického ústavu v Letenské ulici po srpnových povodních v roce 2002. Foto D. Houšková.

vým starostou zvolen Tomáš Durdík. Bral to jako velký závazek, usiloval o znovuoživení původní slávy Společnosti i o její návrat k původnímu názvu. Stále zdůvodňoval, že pokud SPS přežila již takovou dobu, nemůže si dovolit, aby za něj padla. Stejně zdůvodňoval i vydávání Časopisu SPS, kde jsme se neustále potýkali s nedostatkem peněz, dotace na vydávání šla na Národní muzeum a bylo složité vše převést se všemi důsledky jen na SPS. Zato byl jedinečným sháněčem významných osobností na pravidelné přednášky SPS a vymahačem příspěvků do Časopisu SPS. Pro mnoho lidí tím byl asi již dost otravný, ale právě pro tuto zatvrzelost bylo možné veškerou činnost SPS udržet v patřičném chodu. Vyjžděla jsem s ním na mnohé konference i jiné akce, kde jsem zajišťovala prodej publikací SPS, případně i Archeologického ústavu. Někdy to bylo dost krkolomné a dobrodružné, pořadatelé se mnohdy nestačili divit, co to po nich Tomáš všechno chce. Trochu jsme jim tam občas nečekaně zreorganizovali stoly a prostory tak, aby vůbec bylo kde publikace prodávat, ale neměli šanci, Tomáš se jen tak nedal.

110. výročí založení SPS pojal opravdu ve velkém. Trička a odznaky s logem SPS, propagace přesáhla i na právě probíhající mezinárodní konferenci *Castrum Bene* v Písku, která se stala významnou kulturní událostí.

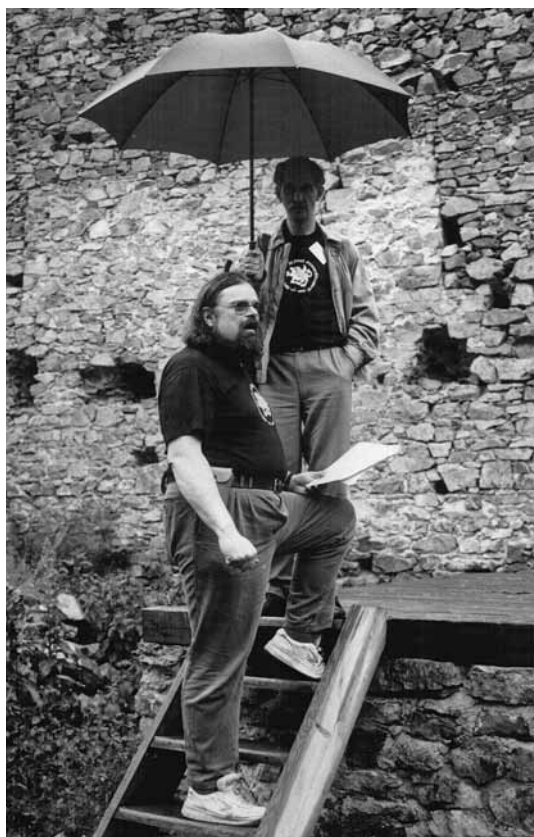
Spolupráce s nakladatelstvím. Nebylo to vždy jednoduché. Rukopisy i korektury se dříve odevzdávaly jen v papírové podobě, předávali jsme si materiály vzhledem k Tomově časové vytiženosti kde a kdy se dalo. Obvykle mi Tomáš striktně oznámil, že tehdy bude tam a tam a pro mne to znamenalo vyrazit za ním domů, na fakultu, ale hlavně do kanceláře, kde jsme se pak mezi jednotlivými telefonáty, konzultacemi s archeology či studenty,

mi tuto položku avizoval tím, že má pro mě pár pamlsků z cest.

Shánčlivost. Recykloval předměty jakéhokoli druhu – jednostranně potištěné papíry lze využít na tisk korektur. Diskety, které si autoři nevyžádali, lze určitě zužítkovat i dále. CD s tiskovými podklady stačí předat v obálce s rukopisy, protože obal se bude ještě hodit. Dopisní obálky nikdy nerozřezával, ale pracně odlepil klopnu, po vynětí obsahu bylo možno obálku použít pro další činnost – uskladnění či předání čehokoli. Ale ne pro všechny se našlo rychle využití a tak se stále kupily a kupily.

Soucítění s každým z jeho známých, pokud se ocitl v nesnázích. Vždy velmi prožíval nepříjemné události, které někoho blízkého postihly. Často navštěvoval a dle možnosti se snažil podporovat např. bývalé spolupracovníky, i když se tím sám někdy dostával do komplikací.

Společnost přátel starožitností. V prosinci roku 1991, po úmrtí tehdejšího předsedy SPS R. Turka, neboli v totalitní podobě Kruhu přátel Muzea hl. m. Prahy, byl no-

Na hradě Helfenburku v rámci exkurze konference Castrum Bene v roce 1998. S deštníkem maďarský kastellolog István Feld. Foto H. Toušková.

hrstičku střepů z povrchových sběrů na jakémkoli hradě. Zajásal nad zajímavějšími kousky, hlavně okraji a zlomky kachlů. Ihned i u nejnepatrnějšího úlomku věděl, co by to mohlo být – např. si vybavuji přednášku nad štětičkou ocasu lva, kde mi z fleku vyjmenoval všechny možné analogie a typy kachlů, z nichž by tento kousek mohl pocházet.

Vlázky. Mimo archeologii, filatelii a staré nástěnné hodiny největší Tomášova záliba. I jako spořič na obrazovce počítače se proháněly dlouhatánské vlakové soupravy. Zajímalo ho vše, co se pohybovalo po kolejích, ať v podobě výstřižků z novin a časopisů, grafik či papírových vystřihovánek, tak hlavně sbírka modelů vagónků a lokomotiv.

Židle. S tímto kusem nábytku si snad nikdy uspokojivě neporozuměl, dokud nebyly vyvinuty dostatečně masivní předměty dostatečné nosnosti a odolnosti. Při vstupu do jeho kanceláře, ať již to bylo ve Veleslavíně či později v budově AÚ v Letenské, jsem ho obvykle zastihla při pokusu zpětně sestavit různým bušením a šroubováním inkriminovaný předmět s poněkud rozjetýma nožičkami či opěradlem do původního stavu. Ale..., spíše tato činnost připomínala pokus o vynalezení perpetua mobile – stačilo jen pokusit se znovu usednout.

...spokojené mručení utichlo, vzpomínky (i ty trochu méně uctivé) zůstávají.

Daniela Houšková

schůzkami s redaktory z televize či rozhlasu, „rovnáním bobků podle velikosti“ a jinými nezbytnostmi snažili dát do kupy všechny možné podklady pro různé sborníky, *Castellologica bohemia*, či jiné publikace.

U sborníku *Castrum Bene* „pomáhala“ za finanční odměnu s přípravou i jedna administrativní pracovnice AÚ. Bohužel, zkomplikovala, zpozdila a odflákla, co se dalo. Na mé oprávněné námitky a následný spor s ní Tom vzhledem k tomu, že nechtěl mít v AÚ jakékoli potíže, zareagoval k mému úžasu tak, že mám být ten moudřejší, ustoupit a dodělat to místo ní. To vše však vedlo jen k následným neshodám mezi námi.

Střepy. Při zájezdech SPS vyzýval k povrchovému sběru na objektech, kde měl doposud málo nálezů (např. Zbořený Kostelec). V tu chvíli se všichni beznadějně zahleděli na zem ve snaze vyhovět, ale s nevalným výsledkem. Sám Tomáš ze své výše působil poněkud komicky ve snaze vypátrat nějakou drobnost na zemi, ale zkušenost je zkušenost, pytlíček s nálezy se postupně plnil.

Vždy s nadšením uvítal jakoukoli

S kolegy na terase Archeologického ústavu při přípravě divadelního pásma věnovaného významným historickým básníkům v první polovině 80. let 20. století. Archiv V. Kašpara.

Vzpomínka na léta s Tomášem Durdíkem, badatelské začátky a společné práce

Dobu, po kterou jsem se s Tomášem Durdíkem znal, odhaduji na 55 let, seznámili jsme se totiž už v předškolním věku. Prvních pět ročníků základní školy jsme chodili do stejné třídy, později už každý do jiné školy. V té době se ale Durdíkovi přestěhovali tak šťastně, že jsme bydleli nejen ve stejném domě, ale ve dvou sousedních bytech. Téměř denně jsme se navštěvovali a velmi často jsme vyráželi na vycházky a výlety, jejichž cílem byly stavební památky nebo historicky významná místa.

Nezapomenutelným zážitkem byly pro mě dva „čundry“, na které jsme se vypravili o prázdninách ve dvou po sobě následujících letech na střední škole. Trasa byla přesně naplánovaná a kromě hradů byly našimi zastávkami také tvrze a zámky. První rok jsme začínali v Lipnici nad Sázavou, pohybovali se Posázavím a postupně navštívili Melechov, Kácov, Talmberk, Čejchanov, Sázavský klášter, hrad Stará Dubá, v jehož podhradním městečku jsme nocovali, Rataje nad Sázavou, Pirkenštejn. Poslední zastávkou byla tvrz a zřícenina zámku v Mrači u Benešova, kvůli níž jsme přerušili jízdu vlakem do Prahy.

Druhý rok bylo naším cílem Klatovsko a Sušicko, kde jsme postupně prošli Horažďovice, hrady Rabí, Klenová, Velhartice, Švihov, zámek Červené Poříčí a tvrze Hrádek u Sušice, Čachrov, Svojsice, Kašovice, Mokrosuky, kostel v Mariánské Týnici. Asi tehdy jsem nalezl zalíbení ve tvrzích, protože právě ty, které jsme v těchto končinách navštívili, byly mimořádně pohledné. Naši trasu jsme zakončili ve Skryjích, kam Durdíkovi pravidelně jezdili na dovolenou. Tam jsem u nich strávil ještě týden, během něhož jsme několikrát navštívili nedaleký hrad Týřov a jedno půldne jsme věnovali průzkumu na Řebříku.

Velmi rád vzpomínám na různé terénní průzkumy a přípravu našich společných článků nebo příspěvků na různých konferencích. Nebylo náhodou, že svůj první článek jsem psal a publikoval společně s Tomem – ten jich v té době měl už několik za sebou. V dubnu 1972 jsme spolu provedli povrchový průzkum hradu Zlenice. Pamatuji si, že jsem se kvůli této akci ulil z nějakých přednášek na architekturu, a protože jsem v tom ročníku měl jako jeden z předmětů vojenskou přípravu, vzal jsem si do terénu kanady, součást vyfasované uniformy. Zříceninu jsme se snažili jednoduše zaměřit a zdokumentovat, já jsem potom terénní náčrt v měřítku překreslil pro článek ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka. Když se na něj dnes podívám, je na něm hodně vidět, že to byl jeden z prvních pokusů, proti dokumentaci pořizované v pozdějších letech vypadá hodně nedokonale.

Společných příspěvků byla ještě řada (poslední vyšel ve sborníku z konference ve Freistadtu v roce 2011). Ale zřejmě nejintenzivnější spolupráci jsme zažili při přípravě Tomovy knížky *České hrady* (vyšla v edici Oko nakladatelství Albatros v roce 1984). Měl jsem to potěšení tuto nevelkou, ale důležitou publikaci ilustrovat. Samozřejmě většinu rekonstrukcí vymýšlel Tom a já se snažil převést jeho představu do kresby. Poměrně rychle jsme se shodli na způsobu provedení kresebných rekonstrukcí, a protože se nám osvědčil, už jsme u něj zůstali.

Petr Chotěbor

Pracovníci oddělení Pražského hradu Archeologického ústavu v první polovině 80. let. Archiv V. Kašpara.

Tomáš Durdík a hrad Buštěhrad (malá vzpomínka na velkého badatele)

Když mne 20. září loňského roku zastihla těžko uvěřitelná zpráva, že nás v pouhých 61 letech opustil velikán české i evropské kastellologie Prof. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc.,

vzpomněl jsem si po prvním šoku i na lokalitu Buštěhrad. Měl jsem tu čest spolupracovat s Tomášem více než čtvrt století na řadě výzkumů, ale asi nejinenzivněji jsme se spolu setkávali a diskutovali nad problematikou zaniklého hradu v Buštěhradě. Společně nás totiž fascinovala možnost odhalit někdejší velkolepou podobu hradu, který řízením osudu takřka zmizel pod parazitní zástavbou domků z 19. a 20. století. Donedávna zde neexistoval ani žádný modernější stavebněhistorický průzkum či archeologický výzkum. Stavební úpravy probíhaly povětšinou chaoticky a bez účasti (často i bez zájmu) památkářů a veškeré terénní zásahy byly (z hlediska archeologie) realizovány výhradně „načerno“! Osobně jsem si ke zdejší lokalitě vytvořil blízký vztah již na počátku 90. let minulého století, kdy jsme se s Danou Stolovou začali podrobněji zabývat místopisem zaniklého hradu, přičemž se nám podařilo objevit, či alespoň znovu dohledat řadu zapomenutých ikonografických i písemných pramenů. Tomáš Durdík tehdy krotil některé z našich odvážných hypotéz a svými věcnými připomínkami nás „vracel zpět na zem“.

Stav archeologického poznání lokality se začal výrazně měnit v souvislosti s realizací celé série liniových staveb na samém konci 90. let 20. století. Naše společnost tehdy převzala garanci zdejších výzkumů v partnerství s Archeologickým ústavem, zastoupeným právě osobou Tomáše Durdíka. I když byly první terénní akce realizovány výhradně formou odborného dohledu, přinesly celou řadu pozoruhodných zjištění. Udiveně jsme tehdy s Tomem hleděli na situace, rýsující se často jen několik decimetrů pod povrchem moderních komunikací. Vedle dlažeb hradních nádvoří vystoupilo po staletích na denní světlo i šikmé nároží jednoho z gotických paláců a špaleta brány vedoucí do západního parkánu, o příkopech a hradbách ani nemluvě! Když pak roku 2006 konečně došlo (v souvislosti s výstavbou kanalizace) k „prvnímu regulérnímu“ výzkumu v areálu buštěhradského hradu, překonaly jeho výsledky veškerá naše očekávání. Nejenže došlo k upřesnění dosavadních znalostí o vnitřní zástavbě hradu, ale též o detailnější podobě fortifikačních prvků a dosud zcela neznámého předhradí. Zásadním objevem byl i odkryv rozsáhlého středověkého pohřebiště (13. až 14. století) v prostoru mezi východní hradbou a dnešní hudební školou. Spolu s nálezem druhotně zazděných románských okének v hradební zdi totiž jednoznačně dokázal, že „Buště-Hrad“ nebyl založen na „zeleném drnu“, ale vyrostl na místě starší středověké vsi s tvrzí a důvodně předpokládaným románským kostelem! Tato

Měření výšky krakorce na čp. 17 v areálu zaniklého hradu v Buštěhradě u Kladna. Archiv V. Kašpara.

překvapivá zjištění jsme s Tomášem živě diskutovali a řadu z vytvářených hypotéz si přímo v terénu ověřovali. Nezůstalo však jen u samotné trasy výzkumu. Zde získané informace jsme doplňovali také návštěvami okolních domů, ukrývajících ve svých zdech cenná svědectví středověku. Tom nikdy nebyl kabinetním vědcem, který by se „bál umazat“ a do terénu vyrážel po celý svůj život. I na Buštěhradě jsme tak společně prolezli řadu sklepení, půd i přízemních partií domů a pokoušeli se při tom objevené detaily vkládat do mozaiky celkové podoby zdejšího hradu. Ta byla i díky těmto drobným krokům v posledních dvou desetiletích výrazně upřesněna. Postupně tak před námi vykryštoval obraz honosného panského sídla, rozkládajícího se na ploše téměř 2 hektarů(!), které od 14. do 16. prošlo pestrým architektonickým vývojem. Buštěhrad byl v období své největší slávy nejen výstavnou a pohodlnou šlechtickou rezidencí, ale též významnou pevností, při jejíž výstavbě se uplatnily nejmodernější trendy soudobé fortifikační architektury. Byl to právě Tomáš Durdík, kdo jako první poukázal na význam objektu, patřícího ve své době k nejvýstavnějším nekrálovským hradům celých Čech. Upozornil i na zdejší monumentální bolwerk, ukrytý donedávna za zbořeným hostincem „U Koulů“. Tento předsunutý obranný prvek, sloužící jako platforma pro těžká pevnostní děla, je jedním z nejstarších dokladů tohoto typu pevnostní architektury, a to nejen na našem území. Až o něco později se podobné stavby uplatnily ve středomořském prostředí, kde například na ostrovech Rhodos a Malta sehrály významnou roli v krvavých střetech křesťanského západu s expandující osmanskou říší. I tento „nadrárodní“ postřeh patří k odkazu Tomáše Durdíka, jehož odborný rozhled zdaleka nekončil horizontem českých pohraničních hor. Každý zdejší fenomén vždy zařazoval minimálně do celoevropského kontextu, čímž rozšiřoval vědecké obzory nejen všem svým žákům, ale i posluchačům a čtenářům z řad široké veřejnosti.

Tomáš odešel od rozdělané práce. Také v případě Buštěhradu zde zůstala nezodpovězena řada otázek, na něž jsme postupně hledali odpověď. Když jsme spolu před rokem seděli nad korekturami článku věnovaného souboru mimořádně zdobných manýristických kachlů z jednoho z buštěhradských výzkumů, konstatovali jsme, že nazrál čas k publikování nějakého souhrnnějšího zhodnocení všech zdejších výzkumů. K tomu však již nedošlo!

Na hradě Stolzeneck v Bádensku-Württembersku v roce 2011. Foto P. Bolina.

Tento badatelský dluh však můžeme a musíme chápat jako závazek nás „pozůstalých“ dotáhnout alespoň některé z mnoha společných restů ke zdárnému konci. Příklad pracovitosti a odborné erudice našeho velkého učitele a dobrého kamaráda v tom pro nás zůstává velkou výzvou i závazkem. Tome, díky!

Petr Juřina

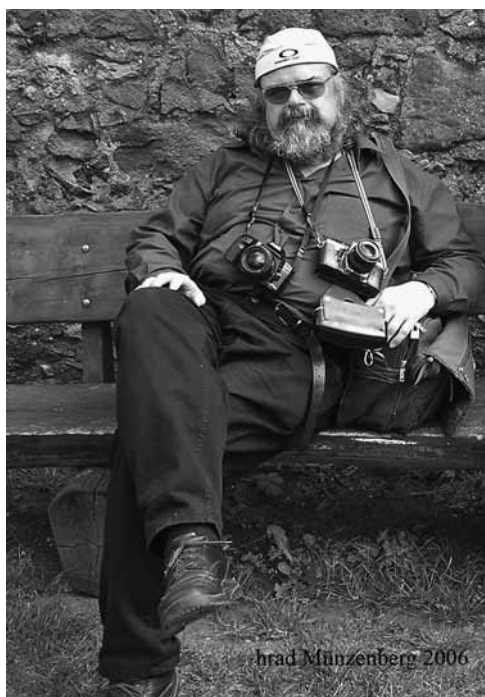
Z pobytów Tomasz w Polsce

Tomasza poznałem zimą 1977/78, gdy jako pracownik ówczesnie istniejącego Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, wyjechałem na stypendium naukowe do Czechosłowacji. Program tego pobytu rozpocząłem od Słowacji, potem na początku stycznia 1978 r. pojechałem do Pragi, gdzie Zdeněk Smetánka przekazał mnie pod opiekę właśnie Tomaszowi. Siedząc w magazynach

zabytków archeologicznych praskiego hradu mieliśmy okazję nie tylko oglądać średniowieczne zabytki, ale i prowadzić długie rozmowy. Dotyczyły one co prawda głównie archeologii ale, z racji niespokojnego czasu zdominowanego dziką nienawistną wrzawą na temat Karty 77 i opluwaniem jej sygnatariuszy, nie tylko archeologii. Czas, wspólnota zainteresowań archeologicznych ukierunkowanych na poznawanie wieków średnich i zarazem podobieństwo krytycznych ocen współczesności, choć nigdy nie mieliśmy wyraźnie zarysowanych pasji politycznych, a tylko umiejętność oceny rzeczywistości, zadecydowały o naszej przyjaźni, która przetrwała wiele lat, aż do niespodziewanego odejścia Tomasza.

Przedtem było jednak kilka jego pobytów w Polsce, na zaproszenia różnych instytucji, na konferencjach i pobytach studyjnych. Tomasz znał bowiem Polskę i myślę, że autentycznie lubił Polaków, choć nie był przecież osobą wylewną w okazywaniu uczuć. W tekście tym chciałbym opowiedzieć o trzech jego pobytach w Polsce.

Pierwszy, najwcześniejszy kojarzy mi się najmocniej w naszą wspólną wycieczkę do Gdańska. Wspaniałość architektury tego hanzeatyckiego miasta zrobiła na nim spore wrażenie, choć przecież dobrze wiedział, że to tylko atrapy pieczołowicie odbudowane po totalnym zniszczeniu miasta przy końcu II wojny światowej. Uroda historycznego Gdańska i walor archeologicznych zbiorów nie były jednak jedyną fascynacją Tomasza. Drugą były wrażenia dotyczące wyglądu ulic Głównego Miasta (bo taka jest prawidłowa historyczna nazwa tego, co potocznie określamy jako Stare Miasto), zdominowanych przez mnóstwo małych i do tego prywatnych sklepów i sklepików. Kupić w nich można było nie tylko wyroby z bursztynu i inne typowe dla polskiego Wybrzeża pamiątki, ale też dosłownie wszystko. Był więc w pełnym asortymencie tzw. import marynarski, z dobrą kawą, herbatą i kakao, sokami i puszkami z owocami tropikalnymi, gumą do żucia itp., (czyli towarami nie cieszącymi się sympatią władzy ludowej) ale też wytwórczość miejscowych rzemieślników, czyli różnego rodzaju wyroby odzieżowe, od skarpet i butów po szaliki i kapelusze. Te małe prywatne sklepiki musiały na Tomaszu, wychowanym w świecie socjalistycznego handlu praskiego, zrobić wrażenie. Mając podobny, wysoce niechętny stosunek do zakupów, sklepy jednak starannie omijaliśmy, ale jedna z wystaw autentycznie Tomasza zelektryzowała. Była to mała pracownia czapnicza, leżąca gdzieś w bliskim sąsiedztwie Kościoła Mariackiego, z malutką wystawą, na której piętrzyły się sterty czapek, kapeluszy i innych męskich nakryć głowy. Spod nich wystawało coś czarnego i to właśnie przykuło jego uwagę. Weszliśmy i owo czarne okazało się być prawdziwym (no, powiedzmy prawie prawdziwym) baskijskim beretem – czyli beretem dużym, wykonanym z czarnego filcu,

Odpočinek na hradě Münzenberg (Hesensko) v roce 2006 v průběhu zasedání společnosti Wartburg-Gesellschaft. Archiv P. Chotěbora.

z wąską skórzaną lamówką i krótką wstążeczką z tyłu. W miłosnym błysku i kompletnym lekceważeniu ceny wyrobu, pojawiła się jednak rozterka: czy aby znajdzie się mój rozmiar. A jak pamiętamy, musiał to być rozmiar bardzo, ale to bardzo duży. Chwała Bogu, po dłuższych poszukiwaniach ten właśnie rozmiar odnalazł się. Po chwili szczęśliwy Tomasz w nowym berecie i drepzczący obok autor tych słów, udaliśmy się w dalszą peregrynację po gdańskich zabytkach. Wiem, że beret ten służył Tomaszowi jeszcze długo, a uzupełnieniem wiedzy o Gdańsku i Pomorzu Wschodnim był kolejny tam pobyt – przy okazji konferencji Castrum Bene 5 w 1996 r. na zamku komturskim w Gniewie nad Wisłą.

Pobyt drugi był objazdem zorganizowanym przez ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków województwa olsztyńskiego dr Jacka Wysockiego. Poświęcił nam wtedy kilka dni swego cennego czasu i obwioził po ważniejszych zamkach regionu Warmii i Mazur. Tomasz miał już wtedy za sobą wyraźnie ukierunkowane i bardzo zawansowane merytorycznie studia nad zamkami europejskimi. Znal też znakomicie, zarówno ze starszej niemieckiej, jak i nowszej polskiej literatury, zamki krzyżackie ale była to tylko wiedza książkowa. Dzięki uprzejmości pana Jacka objechaliśmy wtedy najważniejsze dla Tomasza warownie regionu, od zamku kapitulnego w samym Olsztynie do monumentalnej Nidzicy i nadal chyba nie do końca zrozumiałego przez badaczy Szymbarka. Wycieczka po Warmii i Mazurach głęboko zapadła Tomaszowi w pamięć. Myślę, że doceniał jak dużo nowej wiedzy dostarczył mu ten bezpośredni kontakt z zamkami krzyżackimi i kapitulnymi. Odtąd zawsze, aż do naszego ostatniego widzenia się, zawsze prosił o serdeczne pozdrowienie dla pana konserwatora z Olsztyna.

Kolejny epizod poznawania przez Tomasza architektury zamków krzyżackich miał miejsce w przenikliwym chłodzie późnego listopada początku lat 90. XX w. Przyjechał wtedy jako gość na zaproszenie Uniwersytetu Łódzkiego, i oprócz wygłoszenia wykładu dla studentów i pracowników naszej jednostki, postanowił zobaczyć jeszcze nieznanne z autopsji zamki ziemi chełmińskiej i Powiśla. Mimo, że temperatury były jeszcze plusowe, szarość nieba i wilgoć jesieni dała się nam wszystkim we znaki. Najbardziej odczuliśmy to może w Radzynie Chełmińskim, gdzie oglądając zamek Tomasz oszalał z zachwytu i nie wyglądał na osobę, która kiedykolwiek chciałaby opuścić to miejsce. Biegał robiąc dziesiątki zdjęć, a nam (piszę to w imieniu mojej żony Anny Marciniak-Kajzer i przyjaciela Aleksandra, czyli Olka Andrzejewskiego), było po prostu bardzo, bardzo zimno i Radzyń wydawał się znacznie mniej atrakcyjny. Dla usprawiedliwienia dodać wypada, iż widzieliśmy ten zamek nie pierwszy raz.

Gdy w końcu opuściliśmy Radzyń, trudno było się ogrzać nawet w aucie, gdyż podróżowaliśmy tzw. Rumunem, czyli rosyjskim wojskowym GAZem, produkowanym w Rumunii, a stanowiącym wtedy podstawowe auto terenowe dla całego, niestawnej pamięci Układu Warszawskiego. Samochód ten miał liczne zalety, jednakże także dwie podstawowe wady. Pierwsza polegała na nieumiarkowanie wielkim, i nie mieszczącym się w granicach rozumienia uniwersyteckiej administracji, apetycie na benzynę, którą spalał bez umiaru. Wada druga to przewiewność brezentowej konstrukcji, raczej kwalifikująca to auto do klimatów ciepłych lub umiarkowanych. Stąd trudno się dziwić, że moja żona trzęsąc się z zimna, z pełną determinacją wyszeptala: chłopaki, przecież musimy się ogrzać, może po kieliszku wódki, bo dostaniemy zapalenia płuc! Ponieważ podróżowaliśmy od Radzyna na północ, najbliższym większym miastem był Kwidzyn, znany historykom architektury ze wspaniałego zespołu zamkowo-katedralnego. Wspaniałość tą zostawiliśmy jednak sobie na później i udaliśmy się na poszukiwanie restauracji. Ci mniej czuli na uroki średniowiecza wiedzieli

natomiast, że duże zakłady papiernicze w Kwidzynie kupiła niedawno jakaś wielka zachodnioeuropejska korporacja, w związku z czym miasto w ciągu ostatnich lat gwałtownie rozwinęło się i wzbogaciło. Rozwój ten dotyczył również tzw. zaplecza gastronomicznego, czyli liczby i klasy miejscowych restauracji. W niektórych było prawdziwie po „europejsku” i do takiej właśnie trafiliśmy, zajmując w czwórce stolik w ciemnowej sali z lustrami na ścianach i białym obrusami.

Kelner z kartami menu zjawił się natychmiast. Ania jednak natychmiast przerwała jego orację słowami: najpierw 100 gram wódki proszę. Lekko zadziwiony szybko odszedł. Widać autentycznie nie spodziewał się takiego zamówienia. Prezentowaliśmy się bowiem chyba jak na miejsce nieźle, choć dwóch z nas, czyli zdecydowanie największy wzrostem i tuszą Tomasz oraz tylko trochę od niego mniejszy Olek rysowali się jako osoby duże, a może nawet za duże jak na kelnerskie przyzwyczajenia. Po chwili pojawił się z małą srebrną tacą, na której stała szklana karafka z przeźroczystym napojem i obok nieduży kieliszek. W kraju, w którym wódkę podawano się zawsze, i od zawsze w mniejszych lub większych kieliszkach, ale bez zbytecznych dodatków karafek i sreber, musiało to wzbudzić lekki niepokój: co dalej?

Zgrabny kelner szybko nalał z karafki wódkę do małego kieliszka, o objętości nie większej niż 50 gram. Następnie obrzuciwszy okiem gości postawił kieliszek przed osobą największą czyli przez Tomaszem. Ten jednak zrobił ruch przeczący i poprosił o piwo. Wtedy kelner usiłował podać kieliszek mnie, a ja szybko powiedziałem: ja też proszę piwo. Ciało i rozum potrzebowały może raczej wódki ale perspektywa, że Tomasz samotnie popija zimne piwo nie mogła być gospodarzowi miła. Kieliszek w końcu wylądował przez Olkiem,

który uśmiechnął się z lubością i zakomunikował kwestię negatywną: ja prowadzę. Dostawszy trzy razy kosza kelner zakręcił się wokół swojej osi i dopiero naprowadzony na właściwy kurs zdecydowanym spojrzeniem Olka, z niedowierzaniem postawił kieliszek przed Anią. Już odwracał się od nas, szykując do odejścia ale manewr ten przerwał Olek słowami: pan poczeka, jak pani wypije to pan doleje. Połowa porcji nadal zalegała bowiem w karafce. Pani szybko wypila, pan kelner nalał, po chwili zamówiliśmy obiad. Potem było już ciepło. Nawet mojej żonie...

W czasie tego samego pobytu Tomasz w Łodzi odwiedzaliśmy z nim wspólnych znajomych. Spotkania kończyły się w środku nocy, a rolę rozwożącego kierowcy pełniła niepijąca Ania. Jeździliśmy wtedy samochodem marki Fiat 126 p, czyli tzw. maluchem, który był raczej prawdziwym aparatem do jeżdżenia niż autem, z racji ograniczonej pojemności silnika (600 ml³), skromnych rozmiarów nadwozia i bajecznej

S Leszkiem Kajzerem na konferencji Castrum Bene v Písku v roce 1998. Foto H. Toušková.

mocy silnika (23 km). Inne walory były podobne. Wraz z kolegą z trudnością wciśnaliśmy się na tylne siedzenie. Tomasz usiadł z przodu obok Ani, a właściwie próbował usiąść, bo porównanie obu mas wypadło na zdecydowaną niekorzyść stabilności auta. W końcu udało się zamknąć drzwi, natomiast zmiana biegów była zasadniczo utrudniona, gdyż rękę Ani blokowała lewa noga Tomasza, który również nie mógł zapiąć pasa – był zbyt krótki... Ruszyliśmy przez puste nocne miasto stopniowo przyspieszając. Przed dużym i normalnie bardzo ruchliwym skrzyżowaniem z sygnalizacją świetlną zaczęliśmy hamować. Niestety auto miało całkowicie inne zdanie i ani myślało zatrzymać się przed czerwienią światła. Przemknęliśmy przez skrzyżowanie, na którym na nasze szczęście nie pojawił żaden inny samochód. Hamulec auta okazał się zbyt słaby przy masie ciał wypełniających auto – wyhamowaliśmy dopiero 50 metrów za skrzyżowaniem. Stanęliśmy na chwilę i zgodnie pomilczeliśmy, zdając sobie sprawę, że tragedia była blisko. Dopiero po chwili pojechaliśmy dalej.

Na výzkumu hradu Kamýk nad Vltavou v roce 2009. Reprofoto Youtube.com.

Potem najczęściej widywałem Tomasza na różnego rodzaju sesjach i konferencjach, z reguły poświęconych architektury militaris i kulturze materialnej średniowiecza, a szczególnie zamkom. Wiedza jego na ten temat była wielka i doceniana w całej Europie. Sam natomiast mógł być traktowany jako przykład prawdziwego zwierzęcia konferencyjnego, z pasją przedstawiającego swoje poglądy i równie żywiołowo biorącego udział w dyskusjach plenarnych i kularowych. Rzadko zresztą miał mało do powiedzenia i również wyjątkowo nie miał pełnej racji.

Wiadomość o nagłej śmierci Tomasza dotarła do mnie, dzięki naszym wspólnym przyjaciółom już tego samego dnia. Zbiła mnie z nóg. Odchodząc pozostawił mi bardzo wiele wspomnień. Ważniejszy był jednak smutek i świadomość pewności rozstania. Cześć Jego pamięci.

Leszek Kajzer

Z Tomášových pobytů v Polsku

Tomáše jsem poznal v zimě na přelomu let 1977/78, kdy jsem jako pracovník tehdejšího Institutu historie materiální kultury polské Akademie věd (*Instituto Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk*) odjel do Československa v rámci vědeckého stipendia. Svůj program jsem zahájil na Slovensku a na počátku ledna roku 1978 jsem se přesunul do Prahy, kde mě Zdeněk Smetánka svěřil do péče Tomáše Durdíka. Sedíce tehdy v depozitářích archeologických nálezů na Pražském hradě, měli jsme ideální možnost seznámit se s množstvím středověkých artefaktů a zároveň vést dlouhé a plodné diskuse. Jejich náplní byla témata především archeologická, ale vzhledem k napjaté situaci vzniklé divokou a nenávidnou kampaní proti Chartě 77 i očerňováním jejích signatářů jsme narazili i na zcela odlišné náměty. Čas společně strávený nad otázkami našeho dalšího směřování při poznávání středověku a souznející kritické hodnocení tehdejších neveselých poměrů, přestože jsme nikdy nesdíleli velkou vášen pro věci politické, nás spříznily natolik, že jsme zůstali přáteli dlouhé desítky let až do jeho nenadálého odchodu.

Jemu však předcházelo několik pobytů v Polsku na pozvání různých institucí, účastí na konferencích či studijních pobytů. Tomáš totiž znal Polsko výborně a domnívám se, že také zcela autenticky miloval i Poláky, byť vím, že nebyl člověkem, který by okázale dával najevo své city. Chtěl bych proto při této příležitosti zavzpomínat na tři jeho polské návštěvy. Mezi těmi nejranějšími si bezpečně pamatuji na náš společný výlet do Gdaňska. Architektonické skvosty tohoto hanzovního města na něj udělaly neobyčejný dojem, přestože samozřejmě věděl, že jde o atrapy, pečlivě postavené po totální likvidaci města na konci druhé světové války. Nádhera historického města i unikátní soubory archeologických nálezů však nebyly jediným, co Tomáše fascinovalo. Okouzlen byl především podobou uliček a zákoutí Glównego Miasta (jelikož tak se správně historicky jmenuje město, které hovorově nazýváme Starým Městem), naplněných až po okraj množstvím malých a doposud stále soukromých obchodů a obchůdků. V nich bylo možno koupit nejen různé výrobky z jantaru či další suvenýry typické pro polské pobřeží, ale ve skutečnosti úplně všechno, na co si člověk vzpomněl.

Byly zde kompletně zastoupeny produkty tzv. námořního obchodu, tedy dobrá káva, čaj, kakao, limonády i plechovky obsahující tropické ovoce, žvýkačky a mnoho dalších produktů (tedy zboží nevzbuzující sympatie tehdejší lidové vlády), ale také výtvořky místních řemeslníků, především různé součásti oblečení od ponožek a bot po šály a klobouky. Tyto malé soukromé odchůdky musely na Tomáše, vychovaného v prostředí šedé socialistické ekonomiky hlavního města Prahy, udělat neskutečný dojem.

Majíce velmi podobný a poměrně značný odpor k nakupování jakéhokoli druhu, úspěšně jsme se snažili podobným místům vyhnout, ale existoval jeden obchod, jehož nabídka Tomáše zcela zelektrizovala. Byl to nevelký čepičářský krámk, situovaný snad někde v blízkém sousedství kostela Panny Marie, s malinkým výkladcem, v němž se kupily hromady čapek, klobouků a dalších všemožných mužských pokrývek hlavy. Zpod nich vyčouhalo cosi černého, co mu ihned padlo do oka. Vstoupili jsme do obchůdku a ona černá věc ukázala se býti skutečným (no, řekněme raději takřka skutečným) baskickým baretem – tedy baretem velkým, vyrobeným z černého filcu, s úzkou koženou lemovkou a krátkou stužkou v týlu. Po prvotním milostném vzplanutí a kompletním zvážení ceny výrobku se však dostavila jistá pochybnost: budou mít moji velikost? A jak si samozřejmě pamatujeme, muselo jít o velikost poměrně značnou. Zaplať pámbůh, po delší pátrací akci byl kýžený rozměr nalezen. Po chvíli již zcela šťastný Tomáš v novém baretu a vedle něho cupitající autor těchto řádků vyrazili za dalším putováním po krásách gdaňských památek. Víím, že baret Tomášovi sloužil ještě dlouho, a víím, že si své odborné poznatky o Gdaňsku a východním Pomoří doplnil následně při svém dalším pobytu u příležitosti konference *Castrum Bene 5* v roce 1996 na komturském hradě v Gnievu nad Vislou.

Jeho druhý pobyt byl zorganizován tehdejším hlavním konzervátorem památek olštýnského vojvodství dr. Jackem Wysockým. Ten nám tehdy věnoval několik dnů svého cenného času a povozil nás po nejvýznamnějších hradech Warmie a Mazur. Tehdy již měl Tomáš za sebou jasně nalinkovanou odbornou kariéru podepřenou hlubokými odbornými znalostmi evropské pevnostní architektury. Samozřejmě v té době velmi dobře znal, především ze starší německé, ale i novější polské literatury, křižácké hrady, avšak jeho znalosti byly téměř výhradně teoretické. Díky mimořádné ochotě pana Jacka jsme tehdy objeli všechny nejdůležitější hradní lokality tohoto území, počínaje kapitulním hradem v Olštýně, přes monumentální Nidzicu až po do dnešních dnů badatelům těžko uchopitelný Szymbark. Výlet po Warmii a Mazurech se tehdy hluboce vryl do Tomášovy paměti a myslím,

že velmi ocenil přínos nových vědomostí získaných tímto bezprostředním kontaktem s křižáckými či kapitulními hrady. A od té doby až do okamžiku našeho posledního setkání nechával vždy pěkně pozdravovat pana konzervátora do Olštýna.

Poslední ze zmiňovaných příběhů Tomášových výletů za architekturou křižáckých hradů je spojen s pronikavým chladem pozdního listopadu počátku devadesátých let 20. století. Přijel tehdy jako host na pozvání Univerzity v Lodži a kromě přednášky věnované studentům a pracovníkům zdejší katedry se rozhodl navštívit a poznat jemu doposud neznámé hrady v Chelmsku a v Pověslí. Přestože teploty se v té době ještě držely nad nulou, šedá obloha a podzimní vlhkost zalézala pod kůži. Nejvíce jsme to pocítili při návštěvě Radzyna Chełmińskiego, jemuž Tomáš zcela propadl a vypadal jako člověk, který odtud nehodlá již nikdy odjet. Běhal hradem tam a zpět, pořizoval desítky snímků a nám (rozumějte mně, mé ženě Aňje Marciniak-Kajzer a příteli Alexandrovi, čili Olkovi Andrzejewskému) byla prostě příšerná zima. Radzyna pro nás v tomto počasí postrádal jakýkoliv půvab. K naší omluvě nutno podotknout, že jsme tento hrad neviděli poprvé.

Když jsme konečně všichni hrad opustili, neohřáli jsme se ani v našem autě. K přesunu jsme totiž využívali vozidlo zvané Rumun, neboli ruský vojenský GAZ, vyráběný v Rumunsku, který byl tehdy jediným a legendárním terénním vozítkem nechvalně známého varšavského ústavu (*Ukladu Warszawskiego*). Tento automobil měl své mouchy, ale dvě vady měl naprosto zásadní. Tu první představoval neuvěřitelný apetit, zcela se vymykající povoleným kvótám univerzitní administrativy, se kterým tento vůz spaloval benzín bez jakýchkoliv omezení. Tou druhou potom byla lehce profouknutelná celtová konstrukce střechy, která jednoznačně počítala s využitím služeb vozu v teplých krajinách a nikoliv v nepříznivém klimatu našeho mírného pásma. Proto se nelze divit, že má žena, třesoucí

se zimou, s velkou razancí a důrazem pravila: „Chlapi, musíme se zahřát, třeba panáčkem vodky, nebo dostaneme zápal plic.“ Z Radzyna jsme vyrazili na sever a nejbližším městem tímto směrem byl Kwidzyn, známý historikům architektury jako místo skvostného komplexu hradu s katedrálou. Jeho krásy jsme si nechali na později, potlačili touhu po poznání půvabů středověku a začali hledat restaurační zařízení. Samozřejmě jsme věděli, že poté, co místní papírenské závody koupila velká západoevropská společnost, město v průběhu posledních let nesmírně zbohatlo a intenzivně se rozvíjelo. Tento překotný vývoj bohužel zasáhl i gastronomická zařízení, a tak některá z nich se tvářila skutečně světově. A právě do takového se nám podařilo vejít a ve čtyřech usednout ke stolku v temném sále s nablýskanými lustry na stěnách a běloskvoucími ubrusy.

Neprodleně se zjevil číšník s jídelními lístky; jeho úvodní slovo Aňja okamžitě

Exkurze na hrad Trosky v průběhu konference Cast-rum Bene pořádané v roce 2005 na Hrubé Skále. Foto L. Kursorová.

přerušila rozhodným: „Nejdříve deci vodky, prosím.“ Mírně zaskočen se otočil na podpatku a rychle odešel, překvapen naší objednávkou. Zřejmě jsme zcela neodpovídali, respektive především dva z nás, co do výšky i šířky největší Tomáš a o trochu menší Olek, místním zvyklostem a představám číšníků o vizáži a velikosti hostů. Obsluha se po chvíli objevila se stříbrným tácem, na němž stála drobná skleněná karafa s čirou tekutinou a nevelký kalíšek. V tomto kraji se odjakživa pila vodka z větších či menších skleniček, ale vždy bez zbytečných příkras v podobě stříbrných táců či skleněných karaf. Atmosféra zhoustla: co bude dál?

V roce 2011 po zisku prestižní Ceny Europa Nostra. Refoto Magazin.ceskenoviny.cz.

Šikovný číšník z karafy velmi obratně nalil vodku do nevelkého kalíšku o obsahu maximálně 5 cl, letmým pohledem na hosty vyhodnotil situaci a postavil ho před osobu, která z nás byla největší, tedy Tomáše. Ten učinil zamítavé gesto a požádal o pivo. Následně se číšník rozhodl postavit panáka vodky přede mně, avšak já jsem rychle odpověděl: „Prosím také jedno pivo.“ Tělo i mysl jednoznačně preferovaly konzumaci vodky, ale představa, že Tomáš bude zcela sám popíjet studené pivo, nebyla pro mě coby hostitele přijatelná. Putovní panák nakonec přistál před Olkem, který s šibalským úsměvem odmítl se slovy: „Já řídím.“ Poté, co dostal košem potřetí, zakoulel místní pikolík očima a naveden na správný kurz významným pohledem Olka postavil skleničku s nedůvěrou před Aňju. Již se od nás otáčel ve snaze zmizet, když jeho manévř zastavil Olek se slovy: „Počkejte, prosím, až dáma dopije a potom dolejte.“ Polovina objednané lihoviny totiž nadále dlela v karafě. Paní rychle dopila, číšník dolil a za chvíli jsme si objednali oběd. Pak už nám bylo teplo. Dokonce i mé ženě...

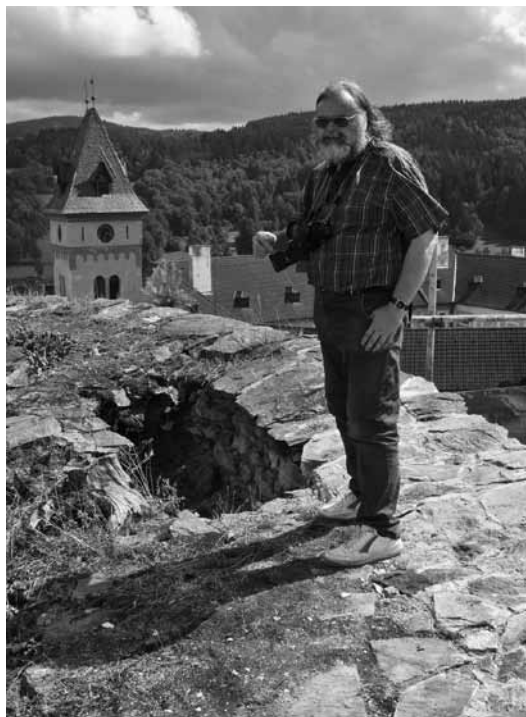
V době téže Tomášovy návštěvy v Lodži jsme společně navštěvovali naše přátele. Tato setkání vždy končila uprostřed noci a nevděčnou úlohu řidiče rozvážejícího nás k domovu plnila Aňja, která pochopitelně nepila. Jezdili jsme tehdy malým automobilem značky Fiat 126p, tedy tzv. maluchem, který byl vzhledem k omezenému obsahu motoru (600 ccm), minimálním rozměrům karoserie a neuvěřitelné síle motoru (23 HP), spíše lidovým vozítkem, než automobilem. S ostatními přednostmi na tom byl podobně a vzhledem k minimálním rozměrům interiéru jsme se vždy velmi obtížně poskládali na sedadla vozu. Tomáš nasedl zepředu vedle Aňji, respektive spíše se pokoušel usednout, přičemž diametrální rozdíl ve hmotnosti obou těl hrozily porušením stability celého vozu. Nakonec se podařilo zavřít dveře a rozjet se, ale řazení rychlostních stupňů bylo víceméně znemožněno skutečností, že Aňjina pravá ruka byla kompletně blokována Tomášovou levou nohou a Tomášovi se zároveň nedařilo zapnout bezpečnostní pás, který byl zkrátka a dobře krátký... Řídili jsme se pustými ulicemi nočního města a postupně zrychlovali. Před velkou a v normální denní dobu i rušnou křižovatkou se světelnou signalizací jsme začali brzdit. Přetížené auto však mělo zcela jinou představu o délce brzdě dráhy a odmítlo zastavit před červeným světlem na semaforu. Křižovátku jsme prosvištěli na červenou, naštěstí ale v tomtéž

okamžiku široko daleko nebylo jediné auto. Dobrzdít vozidlo, jehož váha byla umocněna masou těl uvnitř, se nám podařilo až přibližně padesát metrů za křižovatkou. Na chvíli jsme zastavili a všichni si se štěstím uvědomili, že tragédie tehdy byla nesmírně blízko. Museli jsme se vydýchat a pokračovat v cestě až za chvíli.

Následně jsem Tomáše nejčastěji vídal na různých zasedáních odborných organizací či konferencích, zpravidla věnovaných vojenské architektuře, hmotné kultuře středověku či speciálně hradům. Jeho znalosti v tomto oboru byly obrovské a uznávané napříč celou Evropou. Byl považován za typický příklad konferenčního „živočicha“, vášnivě prezentujícího své pohledy na věc, a zapáleného účastníka mnoha diskusních fór, schůzí či kuloárových debat. Málokdy neměl co říci a málokdy neměl úplnou pravdu.

Zpráva o náhlé Tomášově smrti mě díky společným známým zastihla ještě v ten samý den. Naprosto mě zdtřila. Odešel a zanechal mi tu nepřeborné množství vzpomínek. Nejvíce na mě však dopadl smutek a skutečnost neměnnosti jeho odchodu. Čest jeho památce.

Leszek Kajzer (překlad Vojtěch Kašpar)

Na předsunuté baště Haselburgu v předpolí hradu ve Vimperku v roce 2006. Archiv V. Kašpara.

Slavnostní chvíle v pražském Karolínu v roce 2011. Archiv V. Kašpara.

Vzpomínka na Tomáše Durdíka

S Tomášem jsme se častěji vídali až v 70. letech minulého století. Tehdy Tomáš prováděl na Křivoklátě archeologické výzkumy a já studie rehabilitace a dílčí realizace svých projektů architektonicko-památkových úprav. Došlo tehdy mezi námi i k drobným názorovým střetům. Týkaly se zejména modelů středověké podoby hradu, které podle Tomášových představ zhotovoval jeho bratr, a mého modelu Křivoklátu z doby před požárem v roce

1643 pro hradní expozici. Výsledky Tomášových výzkumů přinesly jak známo překvapivé závěry, jako ostatně i u jiných výzkumů, které prováděl.

Naše pracovní a přátelská setkání se nadále pravidelně uskutečňovala na konferencích archeologů středověku, na konferencích Dějiny staveb v Nečtinách a na dalších odborných jednáních. V Nečtinách, kam nás obvykle vozil JUDr. Varhaník, jsme často sdíleli jednu ložnici. Zde jsme dlouho do noci vedli různé debaty. Končily mnohdy tím, že jsem mu před spaním nakapal do oka jakýsi jeho léčivý roztok. Vzpomínám na řadu dalších kontaktů při jeho přednáškách či odborných zájezdech, či jen ve dvou až třech osobách za nějakým odborným problémem, nebo na komisích MK ČR, které Tomáš suverénně vedl. Potěšilo mě, že jsem se i já mohl podílet na Tomášově základním odborném díle, a to poskytnutím výsledků mých stavebně-historických průzkumů některých hradních a zámeckých souborů, jako byly např. Konopiště, Vlašim, Klenová, Třeboň, Střela atd. Nečekaný a náhlý Tomášův odchod do nebeských hradů mne velmi rozesmutnil. Tomášova energie a obdivuhodná pracovitost, organizační schopnosti a aktivita v širokém odborném záběru budou jen obtížně nahraditelné.

František Kašička

Skupinové foto u donjonu hradu Týřov v roce 1978. Archiv J. Kučery.

Vzpomínka akustická

Křivoklát, Týřov, Jindřichův Hradec... červen, červenec, srpen... neměnný algoritmus věcí příštích nesourodého konglomerátu prazvláštních lidí, které spojují vykopávky a On, Obr (slovensky Obor). Za zpěvu poučné písně „závidím klukům ty jejich vykopávky, závidím holkám tu jejich výbavu“ objevujeme historii a zároveň světa běh. Lom... hospoda, lom... hospoda. Každý z těchto tří hradů představuje jiný svět, hlubokou studnici příběhů a vzpomínek, příběhů, které se dají vyprávět, ale také slyšet.

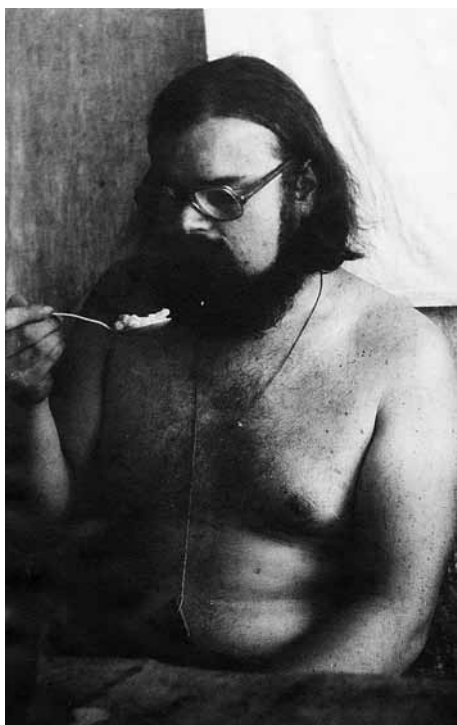
Šumění potoka Oupoře či Myčáku spojené se ševelením drobné zvětraliny sunoucí se svahem pod botami kopálistů vracejících se z restauračního zařízení ve Skryjích, poslepu a potmě přes brod na hrad. Majestátní ticho královského Křivoklátu, jehož nádvoří jako ozvučnicová nádoba zesiluje křupání drobného štěrčičku pod nohama jedince nad zvukovou hladinu koncertů skupiny Ultrapunk, orchestru Týřovských pánů. Vzdálený hluk města nesoucí se přes budovy jindřichohradeckého hradu doprovázený pleskáním nohou po vlhkých kočičích hlavách třetího hradního nádvoří. Ano, vzpomínek je nepřeborné množství, ale tato bude zvuková.

Tomášova chůze vždy svědčila o skutečnosti, že s sebou táhne minimálně čtyři káry. Snad jedině při chůzi relaxoval a oproti většině archeologů chodil s hlavou vztyčenou, nikoli do země zahleděnou. Jeho ležérní, avšak pevný krok, na jehož zvukové projevy budu vždycky vzpomínat, měl něco z monumentality hradních lokalit.

Obraz první. Kalné ráno. Mužstvo zmoženo těžkou dřinou dnů minulých a nadměrnou konzumací noci včerejší spokojeně odfukuje a vyspává navrstveno na rozsáhlém letišti z prastarých matrací jak hrdinové islandských ság. Malým oknem manských domků si rází

Stěhování přes brod na hrad Týřov v roce 1982. Archiv D. Jelínkové.

Hostina na Týřově. Archiv M. Petříčka.

svoji cestu sluneční paprsky i zpěv drobného ptactva. Idylický poklid narušuje jen ležérní a pomalé přecházení, jen co noha nohu mine, „Smtm Smtm“, sem a tam, doprovázené důrazným „sivá pírká, holoubátka, voda stoupá, je třeba vyrábět“ – někdy nahrazeno variantou „je třeba vrtět kládou“.

Obraz druhý. Práce. Základem a neúprosným hybatelem Tomášova konání byla nezměrná touha poznání, ženoucí ho k dalším a dalším výzkumům, lokalitám, metám. Rychlost, se kterou se v takových případech pohyboval, byla nad síly všech ostatních. Ať již byl hrad

Jako frontman při vystoupení skupiny Ultrapunk, orchestru Týřovských pánů. Foto archiv V. Kašpar.

nížinný či výšinný, tempo, jimž byl zdoláván, mělo vždy za následek skutečnost, že jsme koukali na Tomášova záda. Lepší bylo posedět a počkat. Sedě na okraji venkovního schodiště lehce přehlédnu celé nádvoří s jeho zákoutími i pitoreskními postavičkami z povídek křivoklátských. Výzkum běží, Tom se dnes vrací z Prahy. Již vidím průjezdem jeho siluetu, jde zvolna, rozvázně. Jak vstoupí na plochu nádvoří, nápadně zrychlí, štěřčík pod nohama chroupe „Smdédm Smdédm“. Bude oběd, je třeba pospíchat. Bystrá, uličnická a šibalská očka letí vzhůru ke mně a nádvořím zní mohutné „Áhoj, co nového, pojď mi to ukázat“. Slézám rozladěn ze svého vyhřátého kamene, oběd se odkládá a sypu si to štěřčíkem ve dvojitém staccatu „Smd Dédm Smd Dédm“ k sondám, prezentovat výsledky posledních dnů.

Obraz třetí. Zlobr. Málokdy se někomu podařilo Tomáše rozzlobit tak, že bylo třeba klidit se z cesty. Tvrdý a nesmlouvavý v názorech a diskusích, ale strach z něho nešel. Velký člověk, dobré srdce. Člověk však ani jednou jedinkrát za život nesmí zasypat omylem jinou sondu, než která je určena

Odpočinek po práci na hradě Týřov v roce 1982. Archiv V. Kašpara.

Týřovští na horním hradě. Archiv M. Petříčka.

k zasypání, a ještě ke všemu sondu, která je s největší pečlivostí vylízána košťátky a připravena k tvůrčí realizaci mistra vybledlé fotografie Karla Vlčka. Tehdy, 18. července L. P. 1985 v čase dopoledním zahřmělo nad prašnou stezkou od Huderky k bolwerku zběsilé „Stom Stom“ doprovázené zuřivými výkřiky „Vy idioti, vy idioti“. Náš konec to tehdy přesto nebyl. Ale ta provinilost nám všem zůstala minimálně do pozdního večera, dokud jsme pod bedlivým zrakem Toma sondu zase nevyhlízali. Pak jsme šli na pivo.

Vedle neskutečného množství práce nám tu zůstala překátrovaná hromada vzpomínek. Tahle byla akustická. Chodil jsi rázně, pevně, ušel jsi bohužel krátkou cestu. Ale Tvoje kroky, Tome, budeme slyšet pořád. Ať ti ten štěrk pod nohama na nádvoří hradů nebeských křupe dál.

*Vojtěch Kašpar,
Yugo z rodu Týřovských*

S Vojtěchem Kašparem ve Slovenském ráji v roce 2003. Foto P. Bolina.

◆ Už když se Tomáš na podzim 1969 objevil na Filozofické fakultě UK, předcházela ho pověst vynikajícího znalce středověkých hradů. Náš společný učitel a zároveň vedoucí oddělení archeologie středověku v Archeologickém ústavu ČSAV právě tehdy vytvářel koncept oddělení založený na studiu sídelních forem. S hrady si nikdy nevěděl rady a nyní se objevil student, který bez váhání a důrazně formuloval koncept jejich soustavného výzkumu. V prostředí, které ustavičně pochybovalo a hledalo, se touto jistotou vymykal.

Tomášův nástup byl razantní a přitom samozřejmý. Už ve 2. ročníku přišel na celý úvazek do Archeologického ústavu ČSAV a hned začal samostatně vést složité terénní výzkumy. K prvním patřil výzkum tvrziště v Kundraticích na Mostecku.

Dostal asi deset hornických důchodců, kteří dosud o archeologii neměli tušení, a bylo. Okamžitě se stal autoritou pro místní amatéry, s nimiž se ve volných chvílích zabýval hrady v Krušných horách. Během studia začal publikovat a aktivně se účastnil konferencí. Text, který v roce 1973 přednesl na přelomové konferenci v Solenicích a potom vydal v Archeologických rozhledech, se měl stát jeho trvalým programem. Přes stěží uvěřitelný propletenec náročných úkolů a povinností dokázal v roce 1974 absolvovat. Diplomová práce o hradech u Berounky a v severním Podbrdsku zabírá v regálech dnešního Ústavu pro archeologii FF UK mimořádný kus místa, celých 26 cm. Najdeme tu snad všechny charakteristické znaky příští Tomášovy činnosti, ostatně zmíněný solenický text posloužil jako úvod. Ve svazcích příloh nechybí rozsáhlý soubor vlastních terénních fotografií či typář keramiky, střídající okřídlené OSMa a OSMI (ostřívo makroskopické a ostřívo mikroskopické).

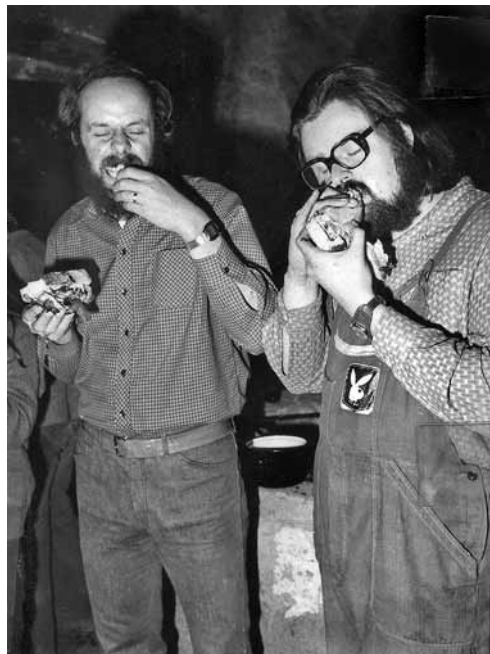
Tomášův příběh zůstal od prvopočátku až do předčasného konce výjimečný a dílo, které zanechal, nepřestává udivovat svým rozsahem. Snad od prvních kontaktů s archeologií směřoval k vytvoření monumentálního základu archeologie českých hradů, něčeho, co by obstálo vedle obdivovaného Augusta Sedláčka. Záměr, svým rozmachem spíše blízký ideálům 19. století, se Tomášovi díky nezměrné aktivitě podařilo splnit. Korpus českých hradů, o němž mluvil už někdy na podzim 1969, se pro leckoho z nás stal ustavičně užívanou, a tedy i značně ohmatanou oporou.

Zdá se, že k nezbytným předpokladům tak monumentálního výsledku patří schopnost jít stále vpřed, neměnit jednou zdůvodněná východiska, nevracet se a stavět a stavět na

V zahradách za Jízdárnou na Pražském hradě (asi 1972). Archiv V. Kašpara.

jednou přijatých základech. Tento přístup má zjevná úskalí. Už na samém začátku, při obecném vymezení poznávacího pole, stál předpoklad, že svědectví písemných pramenů o hradech v podstatě vyčerpá A. Sedláček. Snad se jednalo o obranu před příliš širokou problematikou. V 70. letech pořád žila představa o spojitosti mezi hradšti raného středověku a nejstaršími hrady. Odtud se mohl zrodit koncept hradů přechodného typu, jenže výchozí představa záhy a nenávratně padla. Když vznikaly principy unikátního typáře keramiky, nikdo nedoceňoval význam regionalizace hrnčířské produkce ve středověkých Čechách. Zkrátka, archeologie středověku během našich společných 40 let prošla řadou změn a padly leckteré ze sdílených pravd. Tomáš ale vždy s usilovností středověkého bojovníka hájil jednou založený hrad poznání, jeho obrana byla vskutku aktivní a často se schylovalo k postřelování kurtin.

S Petrem Charvátém na hostině v černé kuchyni hradu v Jindřichově Hradci v roce 1979. Archiv J. Kučery.

Tomáš Durdík přes 40 let velmi výrazně ovlivňoval podobu české archeologie středověku a jeho činnost v nejrůznějších koutech českých zemí jsme vnímali jako samozřejmost. Byl neúnavným a neodbytným organizátorem, sdružujícím neformální badatelské centrum. Co bude dál? O samotné pokračování hradní archeologie není třeba mít obavy, snad bude vycházet i sborník *Castellologica bohemica*. Kdo ale zpracuje a zpřístupní takřka nekonečné množství Tomášových výzkumů, si představit neumím.

Jan Klápště

◆ Nepřehlédnutelná postava (vynesla mu jednu z přezdivek: Obr), vlídné oči sledující s velkým zájmem dění kolem (především to, co se týkalo jím milovaných hradů) a ohromná energie (ta se projevila vždy, když bylo potřeba něco udělat). Vládl nejenom velkou duševní silou, ale i fyzickou; občas se pouštěl do věcí, které slabší jedinci v jeho okolí raději nechtěli ani vidět, ba i ateisté se v takových případech intenzivně doprošovali Boží pomoci. (Nelze zapomenout na stěhování – tuším – patky kamenného sloupu po schodišti do depozitáře na Křivoklátě.) Spolehlivý: „Před povinnostmi neutíkám,“ zněla jedna z jeho životních zásad. Na jeho slovo jste mohli vzít jed a neotrávit se. Nemiloval marné řeči, sám je nevedl, a uříkance obracel k reálným řešením problémů, nebo je alespoň rozesmál. Jevil ochotu pomáhat, a nejenom s odbornými záležitostmi; záleželo mu na lidech kolem něho, s mnohými ho spojovalo léty a společnými zážitky prověřené a trvalé přátelství. – „Pamatuj si, že Obr není v jádře zlý, ale k jádru bývá daleko.“ Takové výroky vlévaly životní optimismus. Vždycky jsme mohli zvednout telefon a říct: „Tome, prosím tě...“ a následující žádost snad nikdy nebyla odmítnuta. Občas, když už se těch úkolů sešlo příliš mnoho, reptal: „Všichni si zvykli, že to Durdík zařídí, jen abych je neposlal do té části těla, jež

u korábu zvala by se hvězda.“ Na námitku: „Tak sis nás vychoval, a konec konců tě to i těší,“ reagoval obvykle již jen nesrozumitelným zabrumláním. Patřít k Tomášovým přátelům byl v určité době téměř sociologický fenomén; jeho výzkumy poskytovaly platformu pro zájemce o historii (a romantiku) ze všech společenských vrstev, jim všem se Tom neúnavně věnoval, dával jim svůj čas, své vědomosti, a nenásilně jim předkládal i svůj morální kodex. Jít s Tomášem na průzkum, nebo třeba jen po Praze, byl nezapomenutelný zážitek, o všem dokázal poutavě vyprávět, a nejen o památkách, měl rozsáhlé znalosti v mnoha přírodních oborech. Brilantně formuloval, jeho výklady, odborně pregnantní a přitom srozumitelné, byly navíc velmi vtipné, on sám svůj charakteristický jazykový projev nazýval veleslavínskou češtinou. Vzpomínek na něho je spousta a všechny spojuje jeden hlavní pocit: bylo s ním dobře. Pevná jistota v neustále se měnícím světě, hrad na skále mezi bažinami.

Jana Kobřlová

Výzkum na hradě Pořešín byl vždy doprovázen výpravami za „chutnými plodnicemi“. Foto R. Kocanda.

Tomáš Durdík houbařem

Tomáš Durdík byl jistě nejvýznamnějším hradním archeologem české minulosti a současnosti. Málokdo však ví, že byl i vášnivým houbařem. A to houbařem trpělivým a vytrvalým. Svě vášni popouštěl uzdu, pokud mu to podmínky jen trochu dovolily.

Jeho cesty za chutnými úlovky na sebe braly někdy velmi zajímavou podobu. Ve jménu získání pěkně tvarovaného a vzrostlého exempláře hříbu pravého například neváhal podstoupit i určité riziko, spočívající v přechodu poměrně vysoké rampy, ve skutečnosti příčky hradního paláce na hradě Falkenstein v Rakousku, čehož jsem byl osobním svědkem. Některé překážky ovšem zdolával nerad. Tak jsem byl, jednoho letního deštivého dne při výpravě na hrady v okolí Netolic, vyslán k přebrodění říčky pod zaniklým hradem Poděhusy, přičemž mne Tomášovo bystré oko neomylně navádělo k hnízdečku tří pěkně

vydařených křemenáčů, téměř skrytých ve skupince hustých břízek. Nechápu, jak to mohl z druhého břehu zahlédnout.

Při výzkumech na hradě Pořešín nikdy neváhal po návratu z dobrého oběda projít přílehlý lesík v naději, že se podaří získat pěkný úlovek. A tak tomu často i bylo. V houbách nebyl vybíravý, přednost však nesporně měly hříbky, lišky a křemenáče. V roce 2007 bylo velmi teplé léto a zcela mimořádná úroda hub všech druhů a velikostí. Z tohoto roku pochází i fotografie unikátního Tomášova úlovku přímo z hradu Pořešín. Dodnes si připomínám bezprostřední radost, kterou se snažil navenek marně potlačit. Jeho zálibné pomlaskávání a zářící oči ho však usvědčily.

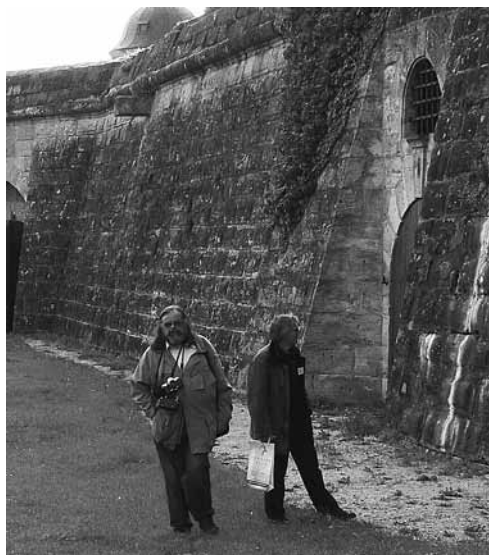
Pakliže již byl úlovek ve srubu, který na Pořešíně sloužil archeologům jako zázemí a generální štáb, kuly se pikle, co s ním dál. Zde se výborně projevovala dokonalá Tomášova symbióza s jeho asistentem, archeologem Pepou Hložkem, původně vyučeným řezníkem a skvělým, i když jen příležitostným kuchařem. Byl přednesen seznam jídel, do kterých by se dotyčné houby mohly použít, a nastalo závažné rozhodování. Budiž řečeno, že v několika případech, kdy jsem měl tu čest ochutnat výsledný produkt, jednalo se o kulinářský zážitek přímo esoterického charakteru.

Jindy se zase houby sušily. Na zimu. To potom měly rozložené noviny plné hub svoje pevné místo, které nemohlo být ničím a nikým narušeno. I v rámci výzkumu byly volné dny, které jsme využívali k návštěvě různých lokalit, zejména hradů a tvrzí u nás i v blízkém Rakousku. Přesto, že hlavním cílem takových poznávacích výletů bývaly objekty trvalejšího charakteru, nezdá se, že Tomáš svým houbařským entuziasmem nakazil celou výpravu, která se rozeběhla do blízkého lesa a s nadšením se věnovala lovu beze zbraní. Je skutečností, že v případě úspěšných úlovků byla i všeobecná atmosféra během výzkumů lepší, protože nás těšilo, že má Tomáš radost. Ve světle tohoto líčení nikoho příliš nepřekvapí, že houbařská „nákaza“ dospěla až tak daleko, že jeden účastník výzkumu v roce 2010, jehož jméno si už nepamatuji, ihned po objevení hnízda malých bedel hned za druhou

pořešinskou branou, umístil v popředí tabulku s nápisem „Netrhat“, což v plném návštěvnickém provozu představovalo spíše lákavou výzvu. Bedly nicméně přežily, byly utrženy, usmaženy a zkonzumovány za nadšeného funění všech zúčastněných.

Jen jednoho lituji. Nedaleko Pořešína bylo mé tajné houbařské místo, kde jsem téměř vždy nacházel v hojném počtu syrovinky, což byla dle našeho společného názoru jedna z chuťově nejlepších hub. Vždy jsem se těšil, jakou bude mít Tomáš radost, až na ten plácek mezi stromy jednou přijdeme a uvidíme záplavu těchto chutných výtvorů přírody. Bohužel vždy, když jsme tam zavítali společně, nebyla tam ani houbička. A tak – jestli existuje houbařské nebe – bych přál Tomášovi jen ty nejvypasenejší a nejkrásnější houbařské úlovky.

Radek Kocanda, Hradý na Malši

Před monumentálním opevněním hradu Rosenberg nad bavorským Kronachem v roce 2007. Foto P. Bolina.

Jak jsem se setkal s Tomášem

Ptáš se – kdo jsi ho znal – na Tomáše Durdíka? Tituly, ty ho nebraly, mezi námi určitě ne. Vzpomínám rád a často na velkého človíčka s laskavou duší dítěte a nemohu stále uvěřit. Vidím jeho dlouhé houpaté kroky, jeho postoj se založenýma rukama, jak se probírá ve vousech a jeho temné mručení, když přemýšlel nahlas. Jeho bystrá očička, která mžourajíc přes optiku nic nepřehlédla. Zvlášť když se to týkalo jeho práce. Prvně jsem ho potkal coby doktoranda při vykopávkách na Lumbeho zahradách na Pražském hradě. Našli jsme tehdy hrob skrčence z doby únětické. Kosti, bronz a zlato. Paráda. Tenkrát na nás hrozně láteřil, že na to jdeme krumpáčem a tak dále. Honil nás s kolegy, už nevím kdo to byl, jak nadmutý kozy. Jen já to jeho láteření ustál, kolegové odešli. Na konci brigády se mně Tom zeptal, zda nechci jezdit s ním na archeologický výzkum po hradech. Domluvili jsme se. Dozvěděl jsem se hodně o Týřově, Řebříku, Tetíně a dalších hradech. Tom je (byl) studnicí znalostí, a ne jen vědeckých; měl vyčtené ze Zemských knih i od jinud obrovské množství drbů o panovnících a vladařích doby středověku. Jeho zkazky a průvodcovské umění nám u případných turistů občas přineslo i nějaké dobrovolné vstupné, prý na pivo. Bylo to mistrovství improvizace. Že si občas vymýšlel? No jo, ale na základě faktů, které znal.

Zítřka mu zavolám a domluvíme sraz.

Lubomír Končinský

Skupinové foto před donjonem na Týřově v počátcích jeho výzkumu. Archiv L. Končinského.

Moje vzpomínka na Tomáše

První setkání s Tomášem Durdíkem mělo kulisu hradu Frýdštejna, kde jsem pracovala jako kopáč na archeologickém výzkumu a plnila tím svoji studentskou prázdninovou aktivitu. Tehdy se pro mě v paměti zachoval pouze jako obří chlap, převyšující všechny ostatní,

kteří přijeli na archeologickou komisi. Jeho hlas zněl rozvážně a klidně. To bylo asi vše, na co si o Tomášovi z této komise vzpomínám. Až po několika letech jsem měla tu čest se s ním vidět častěji jak na komisích, tak i konferencích či na schůzích Společnosti přátel starožitností. Jeho přítomnost byla vždy zárukou kvality a užitečné diskuse. Nikdy jsem před ním netrpěla pocitem, že se svými názory mám raději mlčet a zůstat v pozadí, abych nebyla v roli hlupáka.

Po několika letech praxe v oboru, osud tomu chtěl, jsem se dostala opět do role studenta. Tomáš stál za katedrou a patřil mezi profesory, kteří měli vždy jak obsahem, tak i formou zajímavé přednášky. Alespoň na chvíli nás vtahoval do doby hradů, jejich majitelů i purkrabí, ale i řemesníků, rolníků a dalších prostých lidí ze středověkých vesnic a měst, do doby jejich každodennosti. Občas přednášku oživil pepným příběhem se vzpomínkou na své kolegy, nebo zajímavými událostmi při archeologickém výzkumu. Vysokou účast studentů jistě podpořilo i charisma a Tomášova zajímavá čeština. Tak nás lákal k oboru, kterému dnes říkáme medievalistika. A kdo v jeho chapadlech neskončil, patřil nepochybně mezi ty, kteří se o tuto dobu alespoň zajímali.

Ještě jedna vzpomínka ve mně na Tomáše zůstane – jeho výrazný stisk ruky, opravdový a upřímný, který mi bude chybět. Jsou lidé, kteří ač již s námi nejsou, žijí stále s námi.

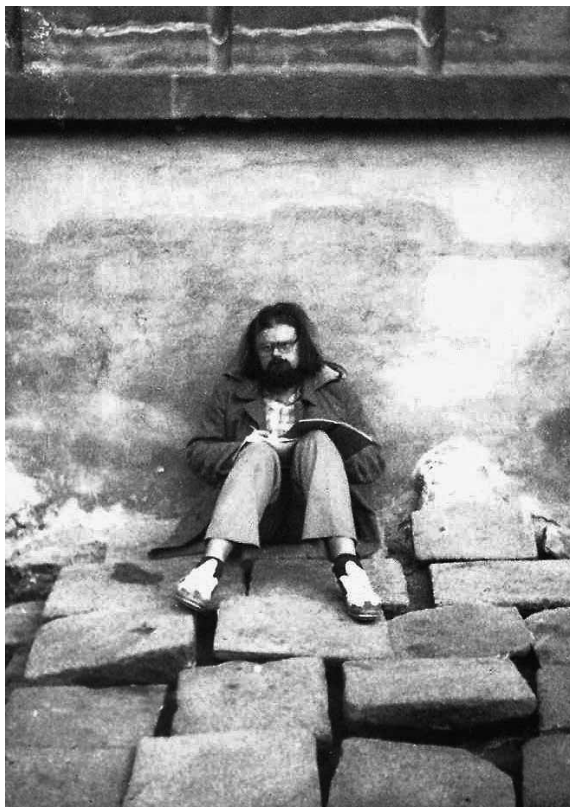
Lucie Kursová

Tomáš Durdík a Dobroslav Líbal – více než pouhá spolupráce

Tento malý příspěvek nemá za úmysl zkoumat čistě odborný vztah obou osobností, jaké materiály jeden od druhého, pozitivně či s určitou dávkou kritičnosti, přijímali. Odborná spolupráce by byla pochopitelně tím prvním, co se naskytne řešit, avšak ještě důležitější je hledání osobních vztahů.

D. Líbal pokládal T. Durdíka v oblasti kastellologie za významnou veličinu a naopak byl často zván na konferenci *Castrum Bene*, což dokazuje, že i Tomáš Durdík uznával jeho kvality v tomto oboru. Například na konferenci konanou v Pisku dokonce vezli Dobroslava s jeho paní Jarmilou oba autoři tohoto příspěvku.

Avšak tato odborná úcta a častá spolupráce se změnila v něco víc. Tento přesah způsobilo nesmírné nasazení a nadšení obou vědců pro obor. Právě to, že Dobroslav často

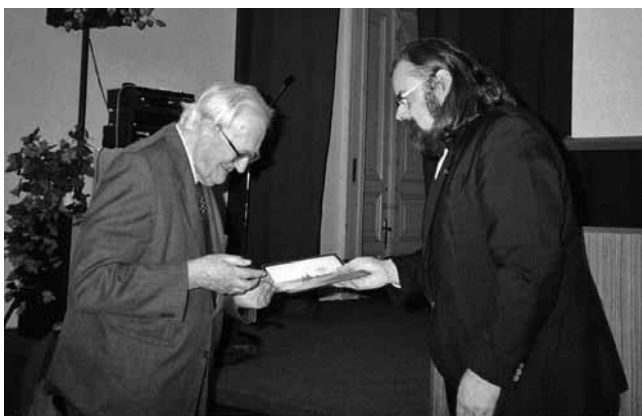

Při dokumentaci na zvláště drahých drahách před Adamovým stavením v Jindřichově Hradci. Foto archiv V. Kašpar.

potkal Tomáše přímo ve výkopu a v montérkách, resp. jiném pracovním oděvu, způsobilo, že výše zmíněná úcta a kooperace přerostla v osobní přátelství.

A toto přátelství se rozvíjelo nejen do odchodu Dobroslava, ale v duševní rovině u Tomáše přetrvávalo až do jeho nenadálého skonu v loňském září.

Patrik a Martin Líbalovi

Předávání pamětního listu zasloužilému členu Společnosti přátel starožitností Dobroslavu Líbalovi u příležitosti 110. výročí jejího založení. Foto D. Houšková.

† Prof. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc. – nejen „hradolog“

S prof. Durdíkem jsem se začal pravidelně scházet kolem roku 2001 – měl jsem v Archeologickém ústavu místnost v 1. patře bývalé konírny na „malém dvoře“ a ve vedlejší místnosti sídlili † PhDr. Ladislav Hrdlička a † Doc. PhDr. Miroslav Richter. A kolega Durdík u nich nikdy nevynechal kávu, do které, pochopitelně, potřeboval alespoň 4 cukry. A pro ty chodil ke mně... Já tam byl v provizoriu, než se zrekonstruuje knihovna, dočasně nastěhovaná do místnosti našeho přírodovědeckého oddělení v přízemí (to jsme ještě nečekali povodeň 2002), takže jsem neměl pověšené obrázky, jen na jedné skříňce smaltovanou tabulku s číslem parní lokomotivy – a tehdy, když si jí Tomáš Durdík všiml, zapomněl na cukr a dal se se mnou do řeči o železnicích, lokomotivách, modelech vláčků různých měřítek.

A tak se z nás stali přátelé, později kamarádi, bohužel později jsme přešli i do vztahu lékař – pacient. Neposlušný pacient. Vždyť některé žádanky na vyšetření srdce čekaly i od roku 2005; marně.

Ale k vláčkům: Tomáš Durdík nejen chodil na kávu pravidelně ke mně; pečlivě fotograficky dokumentoval různé železniční památky, a to ve všech zemích (nejen) Evropy, kam se dostal. Vytvořil velikou sbírku modelů ve velikosti TT (1 : 120), věnoval se zejména legendární firmě Rokal, která se soustředila svou hlavní produkcí na něco úplně jiného, ale výrobu vláčků zahájila hned po 2. světové válce jako jedna z prvních. Modely byly kovové. Tomáš Durdík samozřejmě sbíral i modely (více či méně povedené) lokomotiv a vozů československých; některé jsem mu upravoval do „vystavovatelného“ stavu. Další jeho zvláštní láskou byly kotlové vozy (cisterny) – v běžném nákladním vlaku, jak je pamatujeme nikoli ze současných dob různých soukromých dopravců, ale třeba z 60.–80. let 20. století, byla tak nejvyšší jedna cisterna (zelená, spíše šedá) na celý vlak (červenohnědé uhláky, červenohnědé nízkostěnné vozy, červenohnědé zavěšené vozy, jeden zelený služební). Tomáš Durdík vytvořil velkou kolekci cisteren mnoha zemí a různých dob – a všelijak barevných, v různých provedeních, jak výroba modelů postupovala (změna barvy stupátek, jiný obtisk na kotli...).

Když jsem si na modelářské burze naposled koupil motorový vůz a pak se chystal do ústavu, už jsem ho chtěl zabalit a odnést s sebou, abych se ráno u kávy „pochlubil“ – a pak mi došlo, že Tomáš už na kávu nikdy nepřijde...
Jakub Likovský

Dvě vzpomínky na Tomáše Durdíka

Zhruba v roce 1985, tedy skoro před třiceti lety. První setkání s Tomášem v tehdejším ateliéru Oldřicha Hejtmánka na pražském Újezdě. Sochař a restaurátor pan Hejtmánek tam onedhy dával Tomášovi dohromady nálezy z jednoho z jeho prvních výzkumů a náhodou jsme se tam potkali, já jako spolužák Oldy Hejtmánka mladšího a doktor Tomáš Durdík, který sahal v přízemí újezdského domu až ke stropu. Tehdy jsem měl – jako asi každý – pocit, že jsem „mistr světa a přilehlého okolí“ (jak by řekl Tomáš). Prý jsme se tenkrát pohádali, nebo alespoň vzrušeně diskutovali o jihočeských tvrzcích a jejich počátcích. Moje informace byly z tehdy čerstvě přečtené monografie, Tomáš mi trpělivě v diskusi paríroval elegantními argumenty a výsledkem bylo pozvání na výzkum Týřova, ale to už je jiná kapitola...

Shodou podivných okolností jde o vzpomínku dvojnásobnou, oba pánové odešli pár týdnů po sobě. A oba předčasně.

Jedna z posledních, rok 2010. Potkávali jsme se s Tomášem poměrně často v podkroví Archeologického ústavu. Procházel za nezaměnitelného zvuku kroků kolem kuřáckého prostůrku a vždy byl čas na pár slov. O počasí, práci, zdraví a zvláštních libůstkách, které dokázal ocenit nezištným zájmem. Za hanebného světla tehdy vznikla fotka, která technickou kvalitou neobstojí a je mi to jedno – jinou nemám a je na ní Tomáš tak, jak s pobaveným a chápavým výrazem naslouchá popisu objektivu z Leicy, namontovaného na služební Canon. S doslovným i obrazným nadhledem.

V kuřárně před svojí pracovním v mansardách Archeologického ústavu v roce 2010. Foto P. Meduna.

naslouchá popisu objektivu z Leicy, namontovaného na služební Canon. S doslovným i obrazným nadhledem.

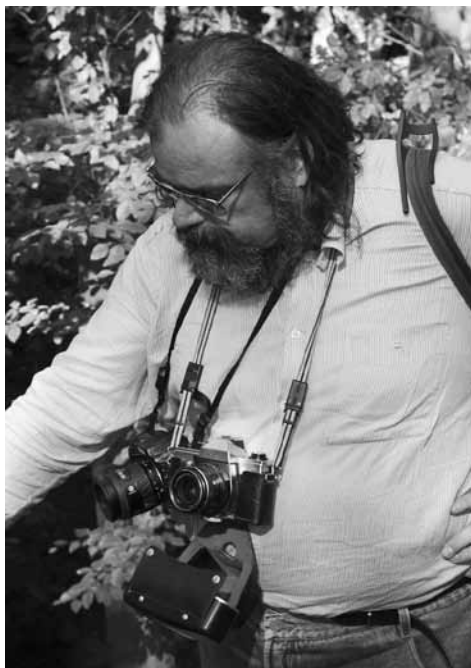
Petr Meduna, Romeo z Týřovských pánů

◆ Vzpomínám na Tomáše Durdíka jako na vtipného vypravěče a laskavého kolegu, na kterého jsem se mohla vždy obrátit pro radu, když jsem začínala v Nymburce objevovat středověk. Znali jsme se od jeho studentských let, ale poměrně často jsme se setkávali až koncem osmdesátých let v závodní kuchyni Pražského hradu. Oba jsme chodili většinou na poslední chvíli a pak po cestě po Starých zámeckých schodech jsme vedli debaty o oboru i politice. Měl obrovský rozhled a bez zaváhání mi odpověděl a poradil vždy přesně. Středověk nebyla moje parketa, věnovala jsem se celá léta především pravěku. V posledních asi tak dvou nebo třech letech jsme však mivali takovou trochu až rituálně se opakující konverzaci. Slíbila jsem mu před časem pro Časopis Společnosti přátel starožitností články o tvrzi v Křinci, ze které jsme zachytili kus příkopu s poměrně početnými nálezy, a on naopak už rovněž před delším časem slíbil napsat do Vlastivědného sborníku Polabí příspěvek o výzkumech na zámku v Poděbradech. Jediný totiž shromáždil vše dostupné ze starších aktivit a sám provedl několik dozorů při jeho přestavbách v osmdesátých letech. Myslím si, že

byl vlastně jediný, kdo archeologickou situaci na této výjimečné lokalitě dobře znal. Věděla jsem, že na velkou studii asi čas nemá a nadto by ji jistě chtěl uveřejnit v některém centrálním periodiku. Nechtěla jsem proto velkou studii, ale alespoň základní přehled, důležitý z regionálního hlediska, a ten mi slíbil. Tak začalo docházet pravidelně k opakujícím se rozhovorům. Když mne někde na archeologickém setkání zahlédl, tak se okamžitě s velmi vmlouvavým úsměvem přiblížil s otázkou, kdy mu dodám ten slíbený článek, na což já jsem se sice pravidelně omlouvala, že ho ještě nemám, ale doplnila to otázkou, kdy se můžeme těšit na příspěvek o poděbradském zámku. Trochu se zasmušil a odpovídal, že čas strašně letí, ale že už příslušný svazek vyhledal. To se stalo i v loňském červnu v knihovně Archeologického ústavu, kde jsme se náhodně potkali, bohužel naposledy. Tehdy jsem mu ještě řekla, ať neváhá, protože nadále mu čas poleťte ještě rychleji, o čemž ho mohu ujistit z vlastní zkušenosti. Pokýval hlavou a pak se ke mně naklonil a povídá tiše: tak ten článek napišete, ano, tak nejspíše do září. Ctil tradice a Časopisu Společnosti přátel starožitností se nejen ujal, ale opravdu jej i hýčkal. Odkázal nám jej, stejně jako ten velký svazek dokumentů a poznámek o poděbradském zámku, který jsem jednou u něho prohlížela, byl objemný. Složku s rozepsaným „článkem“ jsem vyhledala. *Karla Motyková*

Vzpomínka na Tomáše

Se vzácným přítelem Tomášem Durdíkem jsem se znal téměř třicet let. Za tu dobu jsme spolu prožili mnoho krásného i poučného. Zprvu jsem s rozehvěním naslouchal Tomášovým přednáškám a shromažďoval vše, co bylo od něho v knihkupectvích k dostání. Je přirozené, že netrvalo dlouho a odvážil jsem se jej i oslovit. Myslím, že naše první kontakty usnadnilo mé povolání – jakožto koncertní houslista jsem jej zaujal a s radostí jsem samozřejmě vyslyšel každé jeho přání, abych svou hrou zpestřil různá archeologická symposia. Při jeho zatížení mne velmi potěšila jeho účast na křtu encyklopedie o kachlích, kterou jsem sepsal s kolegou M. Vitanovským v roce 2004. Nedlouho poté se zrodila i naše spolupráce odborná. Žel, postupné zpracovávání kachlového fondu získaného z Tomášových výzkumů bylo přerušeno... Naposledy jsme se spolu viděli předposlední den jeho života, na mezinárodní konferenci *Archaeologia historica* v Českém Těšíně. Když toho dne skončily přednášky a panelová diskuze ustávala, zahlédl jsem Tomáše, jak odchází na večeri. Nebyl problém jej vyhledat, byl sám a tak jsme povečeřeli společně. Při pivu jsme hovořili o různých věcech, plánovali další společné projekty a Tom se mne též ptal, zda bych něco nezahrál při jakési akci, která se ovšem měla konat až za pět let. Kdybych jen tušil, co je

Charakteristický postoj s věncem fotoaparátů okolo krku patřil neodmyslitelně ke všem odborným exkurzím a výletům. Foto L. Kursová.

přede dveřmi! Ano, je pravda, že Tomáš byl dlouhodobě unaven a přepracován a poslední dobou mival takový smutný pohled... Ten večer, byl neobvykle sdílný a odhalil mi své nitro do té míry, až mne to trochu zarazilo. Měl jsem pocit, že jej svírá smutek. Rozloučili jsme se s tím, že si půjde brzo lehnout, aby si odpočinul. Řekl mi ještě, že příští den jede na druhý konec republiky prodiskutovat cosi o opravách hradu Bečov.

Milý Tome, můj vztah a vzpomínky na Tebe smrt nerozdělila. Zanícení, energie a oddanost Tvému krásnému povolání byly úžasné. Bylo to imponující. A přesto jsi ještě našel čas na velkého koníčka – klasickou a modelovou železnici! Bylo naším dobrým zvykem každý rok alespoň jednou zajet do historického Muzea Českých drah v Lužné u Rakovníka a kochat se krásou parních lokomotiv. Jistě jsem nebyl sám, kdo znal Tvé oblíbené rčení spjaté se spokojeným pousmáním – „to nás nikdo nemusí nutit, aby se nám to líbilo“.

Milý Tomáši, moc se mi to líbilo. S úctou

Čeněk Pavlík

Se Zdeňkem Procházkou na hradě Starý Herštejn v roce 2008. Archiv Z. Procházký.

◆ Vzpomínky na PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc. – Toma – jsou v mé mysli uloženy v mnoha vrstvách a jejich stratigrafie je velice pestá. Tam, kdesi hluboko na počátku 70. let minulého století, jsme se poprvé náhodně setkali na výzkumu jeho zamilovaného hradu Týřova. Přijel jsem, viděl jsem strhující práci archeologa odkrývající tajemství středověkého hradu a s nadšením zůstal několik dnů. Od té doby se datuje naše přátelství. V té době bylo v Čechách archeologů jako šafránu. Tom, dychtivý poznání a spatření nových hradů, často dojížděl k nám do jihozápadních Čech, kde jsme jako poutníci z časů F. A. Hebera navštívili a společně objevovali tajemnou krásu romantických zřícenin a debatovali o jejich podobě a stavebním vývoji. Tom se jistě nejen pro mě stal postupem času žijící legendou postavenou na roveň velkých mužů české kastellologie Františka Alexandra Hebera a Augusta Sedláčka.

V dalších vrstvách leží u mě navždy uchovány vzpomínky na naše společné výzkumy hradů Osvračína, Lacemboku, Nového Herštejna a Starého Herštejna. Vzpomínám si,

Příjemné pohoštění při komisi na archeologickém výzkumu hradu Starý Herštejn v roce 2008. Archiv Z. Procházky.

a Tom mi to nebude mít jistě za zlé, jak jsme před jeho příjezdem připravili vždy něco dobrého k snědku. Na Rýzemberku to byl pravidelně guláš, na Starém Herštejně dokonce i svíčkové řezy, bavorské preclíky a regensburské pivo. Tomův zrak poté mile zjhl, čas plynul pomaleji, sondy byly pravidelnější, profily čitelnější a nálezy zajímavější.

Škoda těch krásných výzkumů, kdy se udělalo plno práce a účastníci si z nich odnesli střípky poznání minulosti, při jejichž objevování byli osobně přítomni. Škoda, že se již spolu nepodíváme na hrad Netřeb, na kterém jako jednom z mála nebyl, a neuskuteční se ani jeho výzkum, který jsme plánovali.

Jak osudové! Smutná zpráva o předčasném Tomově odchodu mě zastihla na hradě Monolithos, který se jako osamělý pamětník dávných časů vypíná ze skalnatého pobřeží Rhodu. V hradní kapli jsem poté mohl za tohoto neobyčejného člověka a kamaráda jen zažehnout svíci.

Zdeněk Procházka

Na Novém Herštejně v roce 1977. Foto Z. Procházka.

◆ Na Toma mám celou řadu vzpomínek, protože jsme byli v poměrně úzkém pracovním kontaktu již od roku 1992, kdy jsem nastoupil do turnovského muzea. Moje původní specializace na starší pravěk byla pro potřeby univerzálního archeologa-regionalisty nedostatečná. Proto jsem se ve snaze neudělat více škody než užítu snažil při řešení široké škály záchranných výzkumů oslovovat se žádostí o radu příslušné odborníky. Pochopitelně jsem se nemohl vyhnout ani „hradní problematice“. Průběžně jsem Toma bombardoval dotazy, které on vždy trpělivě, s nadhledem i dávkou laskavé ironie sobě vlastní zodpovídal. Účastnil se i většiny neformálních komisí při výzkumech hradů Trosky, Valdštejn nebo Kumburk, kde naše výzkumy předcházely zemním a stavebním pracím v souvislosti s jejich rekonstrukcí. Asi nejživější vzpomínku mám však ze srpna roku 1999, kdy Tomáš s rodinou trávil část prázdnin v malém penzionu pod Troskami. Během této doby jsme s Tomem podnikli několik výletů na notoricky známé, ale i méně známé hradní lokality v Českém ráji i jeho okolí. V červenci jsme s kolegou Kalferstem dokončili poslední etapu výzkumu na štěpanickém hradě v Krkonoších, tudíž naše kroky vedly i sem. K návštěvě této lokality jsme si vybrali středu 11. srpna, kdy zároveň došlo k neobvyklému jevu – úplnému zatmění Slunce. Prohlídku hradu i diskusi nad výsledky proběhnuvšího výzkumu jsme poněkud urychlili, abychom o tuto nevídanou událost nepřišli. Museli jsme si vybrat co možná nejlepší observatoř. Pár minut před jedenáctou hodinou se mi tak naskytl zcela nečekaný pohled, který ještě více umocnil zážitek z astronomického jevu: rozvázný vědec Tom Durdík totiž utíkal do strmé horské louky, aby se během pár desítek vteřin, kdy dosáhl vrcholu, vyčerpán zřítíl do „smilkové vegetace“. Zatmění Slunce jsme pak pozorovali přes magnetické disky vytržené z 3,5" disket. Vzhledem k tomu, že si sportovní výkon žádal náležité ocenění, následovalo nejprve malé občerstvení v jedné z jilemnických restaurací, korunované návštěvou vyhlášeného řeznictví U Šenoldů, kde jsme se svorně podělili o šišku sekané ☺. Na Toma člověk prostě musí vzpomínat s úsměvem.

Jan Prostředník

Se svojí vimperskou vlčí smečkou ze společnosti Archaia na zadním nádvoří hradu v roce 2010. Archiv V. Kašpara.

Tomáš Durdík: Obr mezi trpaslíky

Profesora, archeologa a kastellologa Tomáše Durdíka jsem měla možnost pravidelně potkávat jako studentka a později také pedagožka v rámci mého působení na Katedře kulturologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V průběhu jeho přednášek a později i přátelských rozhovorů na téma středověké kultury jsem vždy obdivovala jeho rozsáhlé znalosti i schopnost přiblížit zdánlivě nesrozumitelné a obtížné téma kastellologie. Přátelsky, zaníceně a přitom přehledně a jasně formuloval odborné archeologické problémy a zasvěceně uváděl své posluchače do vědy o středověkých hradech. Každá jeho přednáška byla návštěvou vždy jiného hradního areálu. Prostřednictvím diapositivů, které promítal na stěnu zaplněné, dusné a zatemněné přednáškové místnosti, dokázal oživit svět středověké architektury a s ním související každodenní způsob života. Jedna věc byla obdivuhodná.

Vždy přednášel bez papíru, jakýchkoliv podkladů nebo jiných pomocných materiálů. Se založenými pažemi definoval odborné pojmy, popisoval stratigrafické vrstvy, identifikoval období výstavby nebo fáze přestavby jakéhokoliv českého hradu. Každý student s Tomášem Durdíkem procházel „latránem, parkánem, barbakánem a měl možnost spatřit i sem tam nějakou věžičku“. Tomáš Durdík totiž všechny české hrady znal, navštívil nebo žil v jejich stěnách, neboť na mnoha prováděl archeologické výzkumy. K těm nejdůležitějším se řadí jeho výzkumy na hradě Týřov, Křivoklát, Vimperk nebo Jindřichův Hradec. Z této perspektivy nepatřil ke kabinetním vědcům nebo uhlazeným pánům profesorům, ačkoliv panem profesorem byl. O tom svědčí rozsáhlá a pro mnohé akademiky i nedostižná, až snová publikační činnost, čítající téměř pět stovek odborných studií a publikací. Tomáš Durdík se také zasloužil o popularizaci hradů prostřednictvím dokumentárních televizních pořadů nebo rozhlasových cyklů. Dokázal přiblížit a připoutat k hradní alchymii a chladným středověkým stěnám vzdělaného a znalosti si prohlubujícího jedince i naprostého laika. Jeho aktivita a nezdočná snaha prosazovat kastellologii i českou středověkou archeologii se odrazila také v jeho členství ve spolcích, sdruženích nebo vědeckých a redakčních radách. I tímto způsobem prosazoval a konstituoval novou koncepci studia českých hradů, za níž v roce 2011 obdržel mezinárodní Cenu Europa Nostra (Europa Nostra Award) v oblasti osobního přínosu k poznání a ochraně evropského kulturního dědictví. Jeho přístup ke kastellologii byl totiž jedinečný. V jeho pojetí se jedná o holistickou a multidisciplinární koncepci, jež propojuje různé vědní přístupy (historický, uměnovědný, stavebně historický, přírodovědecký, geologický aj.). Tomáš Durdík neomezoval kastellologii pouze na studium materiální báze středověké kultury, ale ve svých výzkumech věnoval pozornost také její symbolické dimenzi, sociálním významům a v neposlední řadě i umělecké hodnotě. V červenci roku 2012 byly jeho výjimečné vědecké a pedagogické schopnosti důvodem jeho

Při převzetí Ceny Europa Nostra (Europa Nostra Award) v Amsterdamu v roce 2011. Foto V. Kučová.

zvolení do čela katedry archeologie na Západočeské univerzitě v Plzni. V té době jej ale dělily od předčasné smrti pouhé tři měsíce. Ačkoliv již nestačil na tomto novém pracovišti plně prosadit vlastní vizi oboru archeologie a kastellologie, za dobu svého předcházejícího působení v terénu i ve vysokoškolských učebnách zformoval a ovlivnil množství současných archeologů, kastellologů, architektů, kulturologů a historiků umění. Tomáš Durdík, tento Obr mezi trpaslíky, dokázal zapálit a nést pochodeň na cestě za poznáním a ochranou českých hradů.

Barbora Půtová

Počátky filmové a televizní kariéry byly položeny již na počátku 70. let 20. století účastí v oblíbeném Televizním klubu mladých. Archiv V. Kašpar.

Homo faber Tomáš Durdík

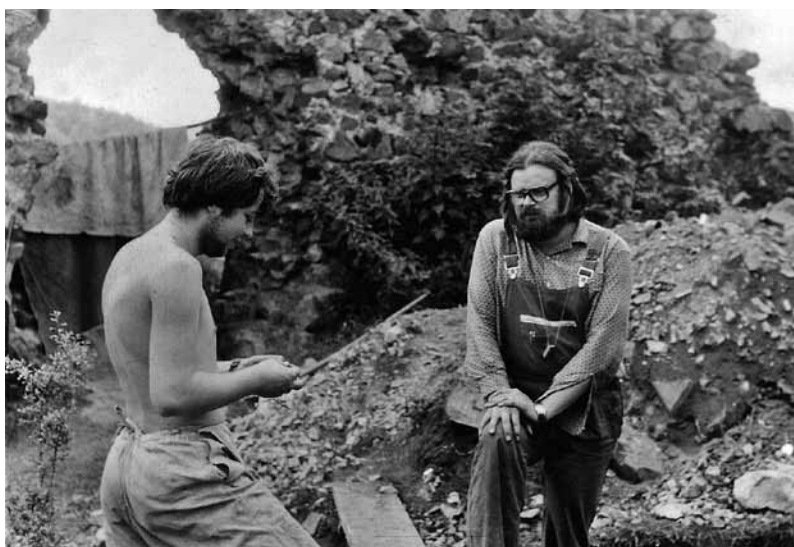
Je mi velice líto, že Tomáš Durdík už není mezi námi. Dodnes se mi zdá, že je to skutečnost nereálná a nepochopitelná. Nepochopitelné je dodnes pro mne samotné rozloučení s ním. Byli jsme spolu na pravidelně se konající konferenci archeologů středověku, která se každoročně odvíjí v některém českém, moravském, slezském nebo slovenském městě (v tomto ohledu zůstala naše archeologie středověku československá), v němž

působí instituce podílející se významnou měrou na práci archeologie středověku. V roce 2012 to byl Český Těšín. Tomáš zde vystupoval a pracoval tak, jak jsme byli my, archeologická komunita, čtyři desítky let zvyklí. S patřičnou autoritou své osobnosti vystupoval v diskusi, přednášel a rozmlouval s každým účastníkem setkání. 19. září jsme se spolu vraceli domů, a jak je lidskou přirozeností, loučili jsme se před jeho domovem lehkomyšlně a zběžně, protože se přece uvidíme při nesčetných budoucích příležitostech. Naše lidská pomíjejicnost se pak projevila mimořádně krutě – ráno Tomáše zradilo srdce. Nebylo vlastně divu, protože většinu let svého nedlouhého života prožil v obrovském fyzickém i duševním nasazení. Celoživotním cílem tohoto nasazení bylo poznání středověkých hradů jako mimořádně zajímavých a čitelných dokladů lidské každodennosti a kultury. Tomášova ctižádost vedla od poznání hradů jako komplikovaných stavebních objektů k pochopení složitosti jejich vzniku a existence v rámci středověké společnosti. Základní metodou mu bylo interdisciplinární zachycení dokladů jejich funkce a užívání, a to jako kulturního fenoménu zkoumaného v evropském měřítku. Tento vědecký úkol sledoval s neuvěřitelnou a invenční tvrdošíjností, která nalezla zasloužené domácí i mezinárodní uznání. O tom již bylo řečeno a napsáno mnoho, v poslední době zejména v souvislosti s prestižní cenou Europa Nostra, která mu byla udělena za jeho zásluhy o poznání a zachování středověkých hradů. Aspektů této skutečnosti je mnoho a všechny je pozoruhodné sledovat. V tomto krátkém zamyšlení však chci zdůraznit především ono nadlidské osobní nasazení, které Tomáš považoval při své práci za samozřejmé. Sám jsem se s jeho nepochybnými doklady setkal mnohokrát. Přesvědčivá je v tomto ohledu Tomášova bibliografie, hovořící o obrovské autorské pili. Existuje i řada dalších typů svědectví, jako jsou filmové dokumenty, rozhlasové pořady a především

výpověď lidí, s nimiž se setkával při přednáškách, výzkumu v terénu, při vysokoškolské výuce, při domácí i mezinárodní organizační práci, při četných edičních projektech. Existuje ale ještě jedno svědectví, jež vychází z Tomášovy terénní činnosti, z níž všechny jeho úspěchy vycházejí a které se téměř do posledního dne svého života věnoval. Jak známo, archeologická práce (prováděná zodpovědně) je založena nejenom na stále myšlenkové pohotovosti při promýšlení směru a způsobu poznávání, ale také na zcela konkrétní fyzické dřině, která doprovází odkrývání a dokumentace náročných archeologických situací. Této fyzické dřiny se Tomáš každodenně a pokorně ujímal. Mezi zvlášť výmluvná svědectví v tomto ohledu patří výpověď jednoho z řidičů pražského Archeologického ústavu, který byl při „erbovním“ Tomášově výzkumu na Týřově svědkem toho, jak vedoucí výzkumu, totiž Tomáš, na konci sezony nakládal na přistavené nákladní auto bedny s nálezy. Mezi nalezenými artefakty byl také soubor architektonických detailů, každý o váze desítek kilogramů. Cesta (spíš necesta), po níž se nálezy stěhovaly, vedla z letního provizorního tábora po strmé stráni pod Týřovem a Tomáš se ujal jednoho z nejtěžších kusů, dílu klenebního žebra jedné z reprezentačních hradních místností. Tomáš sice byl marciální postavy, jak sám o sobě občas říkal, ale žebro opravdu patřilo mezi nejtěžší kusy týřovského ansámblu. Není divu, že s ním na kluzké stráni klopýtl a sjel o značný kus dolů. Svědek, ten ústavní řidič, mi dodatečně – pořád s údivem v očích – říkal, jak Durdík letěl i s tím žebrem a nepustil ho. Pomlácený se vztyčil a řekl: „zaplaťpámbu, nerozbilo se to,“ asi jako Skot v té známé anekdotě, v níž upadl s lahví whisky v záhradří, s obavou ohledával její stav a posléze s úlevou konstatoval, že shledaná vlhkost je jenom krev.

Tato drolerie dobře zapadá do kontextu řady dalších svědectví a výtečně dokládá, že Tomáš, dlouholetý kolega a přítel, exemplárně patřil do lidské kategorie homo faber v tom nejčistším smyslu adjektiva faber, které zde přeložme zejména jako pracovitý, tvůrčí a já nad rámec slovníku dodávám obětavý. A nezapomeňme si v tom slovníku povšimnout, že slovo faber nese také význam „mistrovský“.

Petr Sommer

Pracovní košile a montérky byly v terénu vždy doplněny gumou zavěšenou na špagátě okolo krku (na Týřově v roce 1980 s Miroslavem „Petrasem“ Petříčkem). Foto J. Kučera.

Monumentální výšku využili při exkurzi konference Castrum Bene na věž Baba na hradě Trosky v roce 2005 kolegové, jejichž výška jim neumožňovala fotografovat přes příliš vysoký parapet. Foto L. Kursová.

Tomáš Durdík: Poslední hradní pán

Nikdy nezapomenu na své první setkání s archeologem, historikem a kastellologem Tomášem Durdíkem. Odehrálo se uprostřed horkého léta pod hradbami řeckého města Rhodos. Tomáš Durdík, který právě hradby pečlivě dokumentoval a fotografoval, byl nepřehlédnutelný. Stejně jako monumentální středověká městská fortifikace totiž převyšoval všechny okolní živé bytosti. Na okamžik jsem měl pocit, že stojím tváří v tvář dobřáckému obru, kterého všichni znají z filmových příběhů o Harrym Potterovi pod jménem Rubeus Hagrid. V té chvíli mě ale Tomáš Durdík nevnímal. Byl duchem nepřítomný. Ztracený v čase, kdy rytíři řádu svatého Jana, známí jako Johanité, budovali středověké hradby města Rhodos. Dotýkal se dlaní kamenné struktury opracovaných kamenů, odhadoval výšku a bezpečnost zdí, zvažoval úhel hradebních křivek a obranný potenciál půdorysu, na němž byly středověké stavby vybudovány.

Byl očividně okouzlen technickou dokonalostí fortifikačního systému jako komplexního celku. Ještě dnes slyším větu, která v tu chvíli vyšla z jeho úst: „Jak to probůh dokázali? O sto let dříve než v Evropě!“ Od té doby uplynula řada let. Z Tomáše Durdíka se mezitím stal můj přítel a kolega, který na katedře kulturologie uváděl studenty do pozoruhodného světa kastellologie. O smyslu, významu a koncepci kastellologie Tomáš Durdík nikdy nepochyboval: „V Evropě je dnes kastellologie obecně chápána jako mezní historická disciplína. Znamená to, že se jedná o obor, který zkoumá středověká a raně novověká, většinou opevněná feudální sídla. Zabývá se jimi ale z různých pohledů, protože to ve své době byly polyfunkční objekty.“ Přiznávám, že mě jako kulturologa a antropologa jeho přístup k výzkumu, interpretaci a ochraně kulturního dědictví nesmírně inspiroval. Kastellologie v pojetí Tomáše Durdíka totiž nebyla úzce specializovaná disciplína, nýbrž holistická, interdisciplinárně koncipovaná věda, která programově syntetizovala poznatky celé řady archeologických, historických, antropologických a uměnovědných oborů. To, co nás spojovalo jako předmět výzkumného zájmu, byla kultura. Tomáš Durdík, stejně jako kulturní antropologové, neztožňoval kulturu s uměním, ale se způsobem života sdíleným příslušníky určité společnosti. Proto se při archeologických výzkumech hradů neomezil na studium materiálních artefaktů, ale věnoval pozornost jejich interpretaci v kontextu norem, hodnot, idejí a symbolů středověké kultury. Ve svých knihách a vysokoškolských přednáškách dokázal na základě archeologických dat a historických pramenů rekonstruovat zmizelý svět středověkých sídel. Donutil zdánlivě mrtvé a nehybné archeologické pozůstatky architektury, keramiky, nástrojů, uměleckých předmětů a řemeslné tvorby, aby se proměnily v sémiotickou zprávu o vývoji, funkci a smyslu hradů a s nimi spjatých kulturních vzorců. Proto nikdy nezapomenu na úžasně příběhy, které Tomáš Durdík dokázal vytvořit na téma každodenního života feudálů i prostého lidu. Jeho znalostí, stejně jako vypravěčský talent, byly nesmírné. Být společně

s Tomášem Durdíkem před zříceninou středověkého hradu byl vždy hluboký zážitek, neboť dokázal oživit mrtvé kameny a pokrýt zdi hradu sítí významů. Náhle bylo jasné, co je parkán, proč se stavěl barbakán, jaký byl vztah věže a hradního paláce a proč nebyly interiéry hradu nevládné. Člověk již nestál před romantickou hromadou kamenů, ale oživeným smysluplným objektem, který mu umožnil pochopit každodenní život středověkých králů, rytířů, feudálů a jejich poddaných. Tomáš Durdík navíc dokázal prezentovat každý hrad v širším historickém, ekonomickém, politickém, vojenském a sociálním kontextu. Byl to „pan kastellolog“, který si udělení prestižní mezinárodní památkářské ceny Europa Nostra, které je v odborných kruzích označováno jako Oscar ochrany evropského kulturního dědictví, více než zasloužil. Zpráva o jeho nečekaném úmrtí mě hluboce zasáhla. Opustil nás totiž nejen mezinárodně uznávaný vědec, spisovatel a pedagog, ale také člověk, který dokázal svou lásku k hradům předat svým přátelům a studentům. Tomáši, děkuji za naše setkání. Děkuji, že jsi mě naučil vnímat středověké hrady jako živý svět. *Václav Soukup*

◆ Na poslední středověkářské konferenci v dopoledních hodinách ve středu 19. září 2012 v polském Těšíně jsem si, nevěda že naposledy, s milým kolegou, přítelem a kamarádem Tomášem před jeho návratem do Prahy stiskl ruku na rozloučenou se slovy, že se zanedlouho ještě jednou sejeme na vysehořovické tvrzi, abychom spolu dořešili některé její nejasnosti. Šokující a neočekávaná zpráva však dorazila následujícího dne a navždy zhatila náš plán. O necelou desítku let mladšího kolegu jsem měl příležitost prvně poznat ještě v dobách, kdy jsem působil v tehdejším historicko-archeologickém oddělení Národního muzea, kam Tomáš občas přicházel za panem doktorem Radoměřským. Ten, jak jsem se od něho dověděl, poznal Tomáše již dříve, ještě jako středoškoláka, který docházel do jeho archeologického kroužku. Já počátkem roku 1972 přešel do Čelákovic, ale to už jsme se – ještě před Tomášovým dokončením vysokoškolských studií, kdy již ale působil v pražském Archeologickém ústavu, – vídali častěji a společně s dalšími kolegy a přáteli jsme prožívali příjemná a srdečná setkání při nejednom semináři či konferenci. A předně, při těchto a případně i jiných jubilejních setkáních, to byl Tomáš, kdo, jak vím, nikdy nepokazil náladu ve společnosti a naopak ji zpestřoval vlastními a některými převzatými výroky po již dříve nás opustivším Toníčku Hejnovi. Nemíním zde zmiňovat nezpochybnitelnou Tomášovu odbornost, oceněnou mj. prestižní mezinárodní Cenou Europa Nostra, ke které jistě má co říci ne jeden z povolanějších kolegů, ale nemohu nevzpomenout také již zesnulého našeho staršího kolegu Luďka Skružného, který ke mně do Čelákovic nastoupil v 90. letech a jenž často při různých rozhovorech rád vzpomínal na Tomáše, který také u něho ještě jako archeologický elév získával první terénní zkušenosti. A že i oni byli léta dobří přátelé, mi

S Jaroslavem Špačkem na hradě ve Škvorci v roce 2009. Foto D. Houšková.

Na výzkumu hradu ve Škvorci v dubnu 2009 s Danou Houškovou a Jaroslavem Špačkem. Foto M. Marešová.

stvrdil okamžik, kdy jsme v roce 2007 oslavovali Luďkovy sedmdesátiny a najednou se objevil „Pan profesor“, který opět mezi našimi četnými muzejními kolegy a hosty svým „důstojným a chvílemi i bodrým egem“ jednak povznesl, jednak příjemně oživil náladu. Ano, dalo by se mnoho vzpomínat na společné chvíle s Tomášem mile prožité a někdy i probdělé, které si jistě rádi připomenou i mnozí další kolegové. S jistotou můžu za všechny tvrdit, že bychom raději nevzpomínali, ale ještě si mnohokrát s potěšením v přátelském prostředí společně poseděli a přitukli na zdraví. Osud však nemilosrdně rozhodl jinak, a tak milý Tomáši, díky za vše a za všechny, kteří již Ti to nemohou vyslovit. Kdo ví, možná že se ještě potkáme. Tak se zatím měj...

Jaroslav Špaček

Na národním ceremoniálu ve Vile Lanna s Cenou Europa Nostra v roce 2011. Archiv V. Kašpara.

Za Tomášem Durdíkem

Ve věku pouhých 61 let zemřel 20. září 2012 náhle prof. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc. Pro českou vědu i ochranu památek to byla nenahraditelná ztráta. V krátké vzpomínce bych rád připomenul, co zesnulý kolega a přítel pro nás a naši práci znamenal.

Prof. Tomáš Durdík byl zakladatelskou osobností v oboru kastellologie a zároveň patřil k předním ochráncům památek v České republice. Jeho životní dílo lze hodnotit ve dvou rovinách – v jeho vědeckém výzkumu a v jeho angažovanosti v záchraně památek.

V první oblasti je jeho přínos až neuvěřitelně rozsáhlý. Durdík oprostil zkoumání hradů a jejich zřícenin od jednostranného, pouze

uměleckohistorického pohledu. S využitím svého vzdělání archeologa i svých kontaktů s předními kastellology Evropy vytvořil novou komplexní metodu zkoumání fortifikační architektury a svými rozsáhlými terénními výzkumy překlenul velké časové zpoždění, které měla v této oblasti česká věda za ostatní Evropou. Českou kastellologii postavil na vynikající, mezinárodně uznávanou úroveň. Bibliografie jeho prací přesáhla 400 knih a statí, zveřejněných vesměs v renomovaných recenzovaných vědeckých časopisech. Durdík měl pozoruhodnou schopnost sdělovat vědecké poznatky srozumitelnou, čtenářsky atraktivní formou. Jeho neobyčejně rozsáhlá kniha *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů* (Praha 1999) byla výsledkem jeho předchozí mnohaleté práce. Představuje základní dílo současné české kastellologie, užívané širokým spektrem historických disciplín i jako spolehlivé východisko při procesu prohlašování objektů za památky a při výkonu památkové péče. Sumarizuje stav dosaženého poznání více než 650 českých hradů a obohacují ji i koncizní hesla věnovaná hradní morfologii, typologii, stavebníkům, stavitelům, ale i funkcím a každodennosti hradního života. Spolu se stručnější „kapesní“ verzí, která dosáhla již šesti vydání, popularizuje Durdíkova encyklopedie české hrady s nedostižnou účinností. Jako zkušený terénní badatel Durdík zaučil a vychoval desítky, ne-li stovky nadšených studentů, kterým přednášel na vysokých školách a kteří se účastnili archeologických výzkumů pod jeho vedením. Nevšední popularita a zájem o hrady u mladé generace, který v současnosti stále sílí, je především jeho zásluhou. Durdík byl i neúnavným organizátorem vědeckého výzkumu hradů a má podíl na kritickém zveřejňování jeho výsledků jako editor našeho nejvýznamnějšího specializovaného periodika *Castellologica bohemica* i jako člen celé řady redakčních rad odborných časopisů a sborníků včetně časopisu *Zprávy památkové péče*. Nemohu jmenovat osobnost, která by učinila tolik jako on pro poznání a celospolečenské uznání hodnot českých hradů jako prvořadě významné složky památkového fondu.

Durdík svým badatelským, publikačním, pedagogickým a popularizačním dílem má pro poznání hodnot památek neobyčejný význam. Při jeho enormní vědecké a pedagogické vytíženosti je o to cennější, že nikdy nelitoval času a energie, aby svou mimořádnou vědeckou autoritu věnoval nevděčnému, nikdy nekončícímu zápasu za záchranu památek.

Angažovanost v ochraně památek vždy vnímal jako kategorický imperativ pro vědce, který je zkoumá. Jeho přínos v této oblasti je srovnatelný s jeho badatelským dílem. Byl první, kdo se v dobách komunistické totality 80. let 20. století neohroženě, tehdy se značným osobním rizikem, postavil proti nevratnému ničení hradních zřícenin mocnou lobby socialistických stavebních firem. Ty je tehdy pod názvem „komplexní sanace“ proměňovaly v bezduché betonové makety, zbavené veškeré historické vypovídající schopnosti i poezie a ceny stáří.

Stejně nekompromisně Durdík hájil integritu a autenticitu památek, a to nejen hradních zřícenin, jako aktivní a energický člen a po „něžné revoluci“ z roku 1989 začasť i předseda celé řady odborných komisí, grémíí a dalších poradních orgánů památkové péče. Touto svou neúnavnou činností památkové péči významně pomohl překlenout pro památky riskantní období privatizace a někdy překotné ekonomické liberalizace a minimalizovat tak kulturní ztráty, které si období 90. let vyžádalo. Své zkušenosti badatele, zároveň však i přímého účastníka celé řady konzervačních akcí Durdík promítl do celostátně závazné metodiky Národního památkového ústavu vydané k péči o hradní zříceniny v roce 1998. Otázky teorie i praktického výkonu konzervace památek byly jedním z předmětů Durdíkova pedagogického působení na vysokých školách. Své zkušenosti v této oblasti pak zúročil a zpětně do své práce promítl v rámci svého rozsáhlého zahraničního působení (účast na dlouhé

radě mezinárodních vědeckých konferencí, činnost ve Vědecké radě Europa Nostra, expertní mise ICOMOS a d.). Svě cenné zahraniční poznatky o recentních směrech v castellologickém bádání i ochraně památek Durdík zprostředkoval české odborné obci svými odbornými statěmi i svou aktivní a neúnavnou prací v české sekci ICOMOS – Mezinárodní rady památek a sídel. Od 90. let byl opakovaně volen do jejího exekutivního výboru a u Mezinárodního sekretariátu ICOMOS byl veden jako jeden z mezinárodně uznávaných odborníků způsobilých jménem této organizace uskutečňovat její evaluační mise pro UNESCO. Jako předsedovi české sekce ICOMOS mi bylo velkou ctí Tomáše Durdíka v roce 2010 navrhnout na jednu z nejprestižnějších cen v oboru vědy a ochrany památek – cenu Europa Nostra. Tomáši Durdíkovi byla udělena ad personam za celoživotní obětavé působení v ochraně a zásluhy za poznání a uchování evropského kulturního dědictví.

V Tomáši Durdíkovi ztratil Národní památkový ústav brilantního předsedu své Vědecké rady a Český národní výbor ICOMOS nad jiné angažovaného člena exekutivního výboru. Široká obec českých badatelů a památkářů pak obzvlášť neohroženého spojence svých zápasů o zachování památkového fondu, moudrého rádce, pomocníka, přítele a ryziho člověka.

Josef Štule

20. 9. 2012 (pamiatke profesora Tomáša Durdíka)

Neúnavne, dovysoka
rástol ako veľký strom
a zrelé plody striasal,
pevný, stály ...

Hlboké korene
i vlúdny tieň sme pri ňom mali,
do fanfár jeho vetiev mohutných
naše nesmelé hlásky piskotali ...

Nenapíše, nezavolá,
nezačuje náš krik zdola,
onemel a ohluchol ...
Padol, bol ...

Gloria in excelsis ei.

Jana Šulcová

Vzpomínka na Tomáše Durdíka

Když se v sedmdesátých letech minulého století začal na konferencích věnujících se archeologii středověku objevovat mohutný badatel impozantního zjevu, bylo zřejmé, že tento obor bude obohacen o další osobnost. Od počátku bylo zřejmé, že hlavní činitelé archeologie středověku v Čechách (Zdeněk Smetánka a Miroslav Richter) s ním počítají jako se specialistou na opevněná středověká sídla. Termín kastellologie se tehdy ještě neuzíval. Ve svých někdy rozdurděných vystoupeních Tomáš zpravidla nešetřil Dobroslavu Menclovou a vytrvale upozorňoval na svoje poznatky, které s výsledky této badatelky nebyly v souladu. Zprvu

Na hradě Ruchomperk u Němčic na Domažlicku v roce 1978. Foto Z. Procházka.

se cítil trochu dotčen tím, že jak sám říkal, by měl kopat hrady a zatím je (rozuměj Vizmburk) kope Antonín Hejna, který by měl kopat tvrze. Vše se nakonec ustálilo tak, že Tomáš se stal hlavním českým, mezinárodně uznávaným kastellologem a takřka ze země vydupal Castellologu bohemicu. Přestože jsem na některé otázky měl odlišný názor než Tomáš, byly naše vztahy vždy korektní a mohu říci i přátelské. Vypili jsme ne jeden pohárek, ale také vzpomínám, že když mně na konferenci v Táboře strašně rozbolely zuby, tak mi můj spolubydlíci Tomáš sháněl nějaké prášky, které pomohly. Při návštěvě Prahy jsem neopomínal navštívit jeho přebydlenou pracovnu, nejdříve v přízemí a potom pod střechou. Ještě v září 2012 jsme korespondovali ohledně náplně Castellologiky bohemiky a potom ta rána. Návštěvy v jeho pracovně mi budou stále chybět.

Josef Unger

Na oslavě svých šedesátých narozenin v knihovně Archeologického ústavu (leden 2011). Foto D. Houšková.

Vzpomínka na Tomáše Durdíka

Rád bych při této smutné příležitosti vzpomenu svého prvního setkání s Tomášem Durdíkem, které pro mě mělo vskutku formativní charakter. Došlo k němu roku 1983. Můj značný, tematicky však zatím nevyhraněný zájem o historii středověku, mne přivedl k nesmělému oslovení dr. Durdíka s otázkou, zda bych se mohl účastnit nějakého letního archeologického

Vozový park pod hradem Týřov v roce 1981. Archiv J. Kučery.

V útrobách Manského domu na hradě Křivoklát v roce 1985 s Pavlem Vařekou a Vojtěchem Kašparem. Archiv V. Kašpara.

výzkumu. Budiž připomenuto, že iniciátorem tohoto kontaktu byl můj strýc Josef, etnograf. Domluvili jsme se, že budu kopat na hradě Týřově. Bylo mi dokonce velkoryse nabídnuto, že se mohu dopravit na lokalitu při zahájení výzkumu ústavním vozem.

Tak jsem se poprvé ocitnul někdy na začátku července brzy ráno na dvoře pražského Archeologického ústavu v Letenské ulici, čekaje u menhiru na pana doktora. Formality proběhly rychle a po chvíli jsem již zaujímal významné místo spolujezdce ústavního řidiče pana Vonáška v nákladáku Avia na klíně s velkým, hrubě tesaným kamenným projektilem, který měl být dopraven podle Tomášových slov co nejšetrněji do deponitáře na Křivoklát, kde jsme se cestou měli zastavit. S koulí drtící mi stehna a ledacos dalšího jsem byl ve svých 16 letech nadšen, že mi byl svěřen důležitý úkol při převozu tak vzácného nálezu. Tomáš cestoval v druhém vozidle, americké vojenské sanitce Dodge řízené chlapíkem v uniformě U. S. Army, význačným to sběratelem historické vojenské techniky. V terénní „dočce“ se vezli také ostřílení brigádníci, vesměs již vysokoškoláci, proslulí „Týřovští páni“, kteří si cestu krátili příkládáním obnažených hýždí na malá zadní okénka sanitky oválného tvaru v okamžiku, kdy se pomalého veterána 2. světové války pokoušeli předjet netrpěliví řidiči. Po nezbytné zastávce na svačinu v bufetu v Unhošti jsem se konečně zbavil cenného artefaktu na Křivoklátě. Náš malý konvoj pokračoval úchvatnou cestou kolem Berounky do Týřovic a k brodu přes Berounku pod hradem. Zde jsem pochopil účel zapojení terénního vozu, který hravě překonával řeku a vyvozil do příkopu před čelem hradu veškeré terénní vybavení. Na nás již bylo jen vyvléci vše do hradního jádra, kde se stavěl tábor.

Tento a následující dny, ve kterých se kombinovaly zážitky odkryvu fascinující hradní zříceniny s drsným trampským tábořením uprostřed divočiny v jedinečném společenství dobrovolných „kopáčů“, s každodenním pohledem do údolí Úpořského potoka s hvozdem staletých tisíc, mne ovlivnily navždy. Jednoznačně se vyhranil můj zájem, moje další odborné směřování. Tak jako tolik dalších mladých lidí, i mne Tomáš na svých výzkumech přivedl k archeologii, k lásce k památkám, a to nejen středověkým. Výkopy na Týřově a pak

na dalších hradech, jako byl Křivoklát a Jindřichův Hradec, byly mojí první archeologickou školou, kde jsem se toho tolik naučil, a věřím, že i pochopil, byť často až zpětně, po letech. Tomášovy kvality jako neformálního učitele archeologie, jeho mimořádný entusiasmus, strhující výklady o hradech, jeho trpělivé odpovědi na tisíce otázek jsem mohl plně ocenit mnohem později, až po zkušenostech z vlastní výuky. Tomáš měl vzácné charisma, dokázal bezmezně nadchnout své posluchače, své spolupracovníky a přesvědčit je o smyslu a poslání badatelského úsilí.

Čest jeho památce!

Pavel Vařeka

Na kontrolním dni na hradě Zlenice v říjnu 1996 s Janem Vinařem. Archiv V. Havelky.

Vzpomínka na Tomáše Durdíka

Je to až neuvěřitelné, jak Tomáš Durdík chybí, kolik aktivit bylo na něj vázáno, kde všude byly třeba jeho rady. Zdálo se nám to samozřejmé, říkali jsme: „Tomáš to bude vědět... Co by tomu Tomáš řekl... Je třeba se poradit s Tomášem... Když u toho bude Tomáš, tak to půjde...“

Nepochybná byla jeho vědecká autorita, obdivuhodná jeho erudice, nesporná jeho proslulost nejenom v odborných kruzích, ale i mezi milovníky památek. Jen málo našich odborníků dosáhne takového uznání a věhlasu i v cizině jako Tomáš Durdík. Velmi cenná byla jeho popularizační činnost, uměl mluvit ke

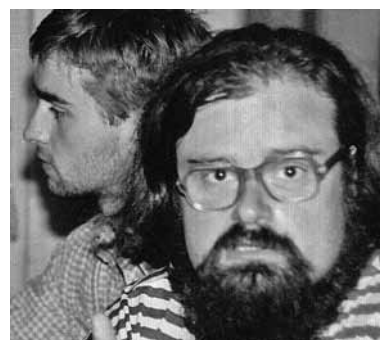
specialistům, ale také dokázal svůj obor přiblížit poutavým způsobem laickým zájemcům.

Stejně poctivě, systematicky a věcně jako přistupoval k vědecké práci se věnoval spolupráci se širokým okruhem lidí na záchraně a péči o památky. Jeho obětavost a přímé jednání mu získávalo úctu a přátelství všech, kteří se s ním při práci setkávali.

O tom, kam posunul naše poznání v archeologii a kastellologii, jistě napíše povolanejší. Já bych chtěl zdůraznit jeho velmi podstatný přínos pro památkovou péči. Tomáše Durdíka si budeme připomínat jako jednoho z nejvýznamnějších památkářů naší doby. Nejenže přispíval svými výzkumy k poznání minulosti, ale vždy současně upozorňoval na zásadní význam památek. Památky a jejich poznání jsou součástí naší identity, proto je důležité je chránit a kvalifikovaným způsobem o ně pečovat. Jsem přesvědčen, že právě díky práci v terénu, která je podstatou archeologie, znal Tomáš Durdík tak dobře problémy historických staveb a dokázal vždy věcně posoudit možnosti a způsoby jejich záchrany, opravy a ochrany. A aktivně pomáhal je prosadit.

Tomáš Durdík byl oddán svému oboru, jeho činnost a píle byla neutuchající, jen jedno asi zanedbal. Měl se věnovat také sobě.

Jan Vinař

Poslední rozloučení. 27. 9. 2012, obřadní síň ve Strašnicích. Foto D. Houšková.